

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Mongolská etnická menšina v Pardubicích
Jiří Varga

Bakalářská práce
2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jiří VARGA**

Studijní program: **B6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociální antropologie**

Název tématu: **Mongolská etnická menšina v Pardubicích**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V této bakalářské práci se student bude věnovat tématu stále se zvětšující mongolské menšiny v Pardubicích. V úvodu se s přispěním dostupné literatury zaměří na vývoj migrace Mongolů do České republiky a důvodům, které je k ní vedou. V praktické části bude proveden terénní výzkum mezi mongolskou komunitou v Pardubicích, přičemž student bude zjišťovat do jaké míry se Mongolové snaží začlenit do majoritní společnosti a zároveň zmapuje vzájemné vztahy uvnitř této menšiny. Dále chce student vysledovat a popsat, jakým způsobem vnímá rozrůstající se mongolskou menšinu současná pardubická veřejnost. Výzkum bude realizován metodou zúčastněného pozorování a za pomoci polostrukturovaných rozhovorů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ŠIŠKOVÁ, Tatjana, 1998. Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha: Portál

POUCHA, Pavel, 1957. Třináct tisíc kilometrů Mongolskem. Praha: Svobodné slovo-Melantrich

POUCHA, Pavel, 1962. Do nitra Asie. Praha: Orbis

KOHN, Michael, 2006. Mongolsko. Praha: Svojtka & Co.

ŠÍMA, Jiří, 1987. Mongolsko-český a česko-mongolský kapesní slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

KREJČÍ, Jaroslav, 1993. Civilizace Asie a Blízkého východu. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum

SARTORI, Giovanni, 2005. Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Praha: Dokořán

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Livia Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 3. 2009

Jiří Varga

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. Leoši Šatavovi CSc. za podnětné rady a připomínky při jejím vytváření. Dále děkuji všem respondentům, bez jejichž spolupráce by tato práce nikdy nevznikla.

SOUHRN

Práce se zaměřuje na mongolskou menšinu v Pardubicích. Autor nejprve analyzuje proces vzniku této komunity a příčiny, které k němu vedly. Dále popisuje aktuální situaci příslušníků mongolské menšiny, s důrazem na socioekonomické faktory. Věnuje se i problematice vztahů minority vůči majoritní společnosti a v souvislosti s přistěhovalectvím přibližuje také současný postoj příslušných úřadů v ČR k této otázce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Mongolové, etnická menšina, přistěhovalci, migrace, adaptace

TITLE

Mongolian Ethnic Minority in Pardubice

ABSTRACT

This work is focused on Mongolian minority in Pardubice. At first the author will analyze the process of formation of this community and reasons which led to it. Further he describes the actual situation of members of Mongolian minority with the accent on socioeconomical factors. He also attends to problematics of relationships of minority and majority society and in connection with immigration it approaches contemporary attitude of competent authorities in the Czech republic towards this question.

KEYWORDS

Mongols, ethnic minority, immigrants, migration, adaptation

Obsah

<u>I. TEORETICKÁ ČÁST</u>	9
<u>1. Úvod</u>	9
<u>2. Základní informace o Mongolsku</u>	10
2.1. Geografie a obyvatelstvo	10
2.2. Moderní dějiny	11
<u>3. Metodologie</u>	13
3.1. Terénní výzkum	13
3.1.1. Jazyková bariéra	14
3.2. Lokalita výzkumu	15
3.3. Vymezení pojmu etnická menšina versus cizinecká komunita.....	16
3.3.1. „My“ a „oni“	18
<u>II. EMPIRICKÁ ČÁST</u>	20
<u>4. Mongolská menšina v Pardubicích</u>	20
4.1. Migrace a příchod Mongolů do Pardubic.....	20
4.1.1. Důvody vedoucí Mongoly k migraci.....	20
4.1.2. Typy migrace.....	22
4.1.3. Příchod do Pardubic - proč právě Česká republika?	22
4.1.4. Vyřizování víz.....	23
4.1.5. Zprostředkovatelé práce	25
4.2. Adaptace příslušníků mongolské menšiny v Pardubicích.....	26
4.2.1. Adaptace obecně	26
4.2.2. Adaptace v zaměstnání.....	27
Adaptační kurz.....	28
4.2.3. Jazyková adaptace	29
Jazykové kurzy.....	30
Výuka mongolských dětí	31
4.2.4. Vztahy uvnitř mongolské menšiny	33
4.2.5. Ubytování.....	34
4.3. Aktuální situace mongolské menšiny	35
4.3.1. Krátce o ekonomické krizi	35

4.3.2. Propouštění zaměstnanců.....	35
4.3.3.Hledání zaměstnání.....	36
4.4. Přistěhovalecká politika ČR	37
4.4.1. Uvedení do problematiky	37
4.4.2. Program dobrovolných návratů	39
<u>5. Mongolové z pohledu majoritní společnosti</u>	42
5.1. Dotazníky	43
5.2. Předsudky ze strany majority.....	44
<u>6. Závěr</u>	47
<u>7. Použitá literatura</u>	49

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Úvod

Při výběru tématu bakalářské práce jsem vycházel z několika faktorů. Mělo jít o nepříliš probádané téma, na druhou stranu však zachycující současnou problematiku. Dále byl kladen důraz na dobrou dostupnost předmětu výzkumu a v neposlední řadě jsem chtěl zvolit takové téma, jehož zpracování ve formě této práce by mohlo posloužit jako jeden ze zdrojů v případných dalších fázích zkoumání dané problematiky. Jak se ukázalo, poslední atribut by i přes svou zdánlivou ambicióznost mohl získat na významu, ačkoliv se (nebo možná právě proto) osud menšiny vyvíjí jinak, než jsem původně očekával. Téma *Mongolská etnická menšina v Pardubicích* podle mého názoru všechny uvedené požadavky splňuje.

Původním cílem této práce bylo popsat nově vznikající mongolskou menšinu v Pardubicích a pomocí terénního výzkumu vytvořit celkový obraz této skupiny. Na základě něj potom, řečeno s nadsázkou, vytvořit jakousi „příručku“ o Mongolech pro zástupce majoritní společnosti. Zjistit důvody či spíše okolnosti (v naprosté většině se jedná o ekonomické důvody) příchodu do České republiky, konkrétně do Pardubic, zda, respektive jaké své specifické zvyky zde Mongolové udržují, jestli se snaží spíše se do společnosti začlenit, nebo vytvářejí stratifikovanou komunitu, jaký postoj vůči této menšině zaujímají obyvatelé Pardubic a podobně.

V průběhu posledního čtvrtletí roku 2008 však Česká republika pocítila dopad ekonomické krize. Jelikož lokalita výzkumu je oblastí průmyslovou a Mongolové sem, jak bylo naznačeno, přicestovali hlavně za prací, logicky se tento fakt musel nějakým způsobem odrazit i v mém výzkumu. Jedním z důsledků krize je hromadné propouštění zaměstnanců velkých podniků. Prvními na řadě jsou pak cizinci, v tomto případě tedy Mongolové. Protože je nejvíce z nich zaměstnaných v místním podniku Foxconn, odráží se tato skutečnost v častých odkazech na tuto firmu v textu celé práce.

Vzhledem k neočekávanému vývoji, jež výrazně ovlivnil předmět mého výzkumu jsem pak byl nucen poněkud pozměnit jeho původní zaměření v některých dílčích, ne však zanedbatelných bodech. Ve své práci se proto zabývám ve větší míře, než bylo původně plánováno, adaptačními schopnostmi příslušníků mongolské menšiny, problematikou jejich vlastních integračních snah a zároveň

socioekonomickými faktory, které je ovlivňují. Také jsem se snažil přiblížit postup při řešení této otázky ze strany českých úřadů.

2. Základní informace o Mongolsku

2.1. Geografie a obyvatelstvo

Mongolsko je po Kazachstánu druhou největší vnitrozemskou zemí na světě. Rozkládá se na území střední Asie a jeho geografická dispozice do jisté míry předznamenává, proč jde o jeden z nejméně zalidněných států. Velká část země má charakter náhorní plošiny, přičemž průměrná nadmořská výška 1500 metrů činí z Mongolska jednu z nejnvýše položených zemí na světě. Jih a jihovýchod Mongolska zabírá Gobijská poušť. Na západě se tyčí až do čtyřtisícových výšin pohoří Altaj. Co se týká klimatu, Mongolsko skutečně dostává své pověsti drsné země. Dochází zde k velkým teplotním výkyvům mezi dnem a nocí a také k častým změnám počasí. Léto je krátké a horké, s teplotami přes 30 °C a v průběhu dlouhých zim, jež trvají prakticky od října do dubna může rtuť teploměru klesnout až k -45°C. Podmínky jsou tedy skutečně nehostinné, o to více jsou však pohostinní lidé, kteří zde žijí. Pravidlo, že se do jurty může nahnout bezpočet náhodných hostů a dostanou přinejmenším najíst platí dodnes (Grollová, Zikmundová, 2000: 60). Takováto pohostinnost plyne z rozlehlosti země, kdy mohou být jurty ve volné krajině od sebe vzdálené desítky kilometrů a poutník by mohl bez poskytnutí přístřeší venku do rána zahynout. (Grollová, Zikmundová, 2000: 60) Samozřejmě, že toto pravidlo platilo zejména pro kočovníky, žijící na rozlehlých pláních a v současnosti už takové fatální následky nehrozí, vezmeme-li v potaz, že velká část obyvatelstva dnes žije ve městech. Přesto úcta k hostům stále zůstává typickým rysem mongolské povahy. Ve městech skutečně žije značná část obyvatel, uvážíme-li, že Mongolsko má zhruba 2,5 milionu obyvatel, z toho 840 000 žije v hlavním městě Ulánbátaru. Mezi další města patří Erdenet, Darchan či Čojbalsan. Mongolsko se dělí na administrativní jednotky nazývané se ajmaky, jakousi obdobu krajů v České republice. Dohromady je jich 21 a jednotlivé ajmaky se dále dělí na několik větších obcí, tzv. somonů. (Grollová, Zikmundová, 2000)

Ačkoliv počet obyvatel Mongolska je relativně nízký, bylo by chybou považovat ho za etnicky homogenní oblast. Dnešní Mongolsko je směsicí nejrůznějších ras a národů, převážně kočovnických pospolitostí, jež na jeho území v minulosti pobývaly.

(Grollová, Zikmundová, 2000: 45) Sjednocujícím znakem jednotlivých skupin se stal jejich jazyk. Chalcha mongolština, která vytvořila základ dnešního spisovného jazyka, vychází z jednoho z dialektů, jímž hovořila početná skupina obyvatelstva. Na tomto základě byla ustanovena v 17. století chalchská národnost, složená z nejrůznějších etnik. Dnes jsou tedy Chalcha Mongolové hlavní národností v zemi. Jak bylo naznačeno výše, dodnes existuje řada dalších skupin, odlišujících se nejen svými dialekty Chalcha mongolštiny, ale také stylem oblékání, folklórem a zvyky. Mezi nejvýznamnější z nich patří skupiny Dörvöt, Bajad, Burjat či Dariganga.

Dalším specifikem oblasti je, že víc Mongolů než v samotné republice Mongolsko žije za jejími hranicemi, v autonomní oblasti na území Číny – vnitřním Mongolsku. To bylo v 17. století obsazeno čínskými Mandžuy a od té doby se dostalo natrvalo pod čínský vliv. (Grollová, Zikmundová, 2000)

2.2. Moderní dějiny

Zmíníme-li se v souvislosti s Mongolskem o dějinách, každého zřejmě v první řadě napadne Čingischán, „sjednotitel říše“ a jeho rozlehlé impérium ve 13. století. Jelikož však podrobnější zmínky o něm nejsou pro tuto práci relevantní, zaměříme se spíše na moderní dějiny Mongolska, jež nám mohou poskytnout důležitý základ k lepšímu pochopení tématu. Roku 1911, po více než 200 letech čínské (mandžuské) nadvlády, získalo Mongolsko nezávislost ve formě autonomie v rámci Číny. Do jeho čela se postavil buddhistický teokratický vládce bogdchán džebdundampa Navan Luvsan. Toto období však nemělo trvat dlouho, protože už roku 1919 Číňané opět okupovali Nijlsel chüéré, dnešní Ulánbátar. Roku 1920 byla v Mongolsku po několika zasedáních zástupců aristokracie, inteligence i reformně založených buddhistických mnichů založena Mongolská lidová strana, „jež však měla rozhodně daleko k masové politické straně i ke komunismu“ (Grollová, Zikmundová, 2000: 172). Tato strana roku 1921, na svém prvním sjezdu, založila mongolskou prozatímní vládu (nikoliv komunistickou). Na tomto místě je třeba zdůraznit, že Mongolové se ocitli pod vlivem dvou mocností – Číny a Sovětského svazu.¹ Jelikož se Sovětským svazem (dříve Ruskem) neměli narozdíl od Číny významnou negativní zkušenost, zdálo se být přirozené, že si jej nakonec zvolili, jako svého spojence a zároveň osvoboditele, který má Mongolsko zbavit čínských okupantů. Sovětský svaz samozřejmě využil této

¹ na základě japonsko-ruské smlouvy z roku 1907 připadlo do sféry japonského vlivu vnitřní Mongolsko, vnější Mongolsko zase do sféry vlivu Ruska

příležitosti a v zemi výrazně posílil svůj vliv. Dokladem toho je i fakt, že po přirozené bogdchánově smrti roku 1924, vyhlásila, v té době již otevřeně komunistická mongolská lidová strana² Mongolskou lidovou republiku, jež se stala po SSSR teprve druhým socialistickým státem na světě. Ve 30. letech začal komunistický režim likvidovat jemu nepohodlné osoby, zejména zástupce inteligence a buddhistické mnichy. Podle oficiálních údajů bylo v letech 1937-39 popraveno na 20 000 lidí. (Grollová, Zikmundová, 2000: 176) Docházelo k systematické likvidaci klášterů. Země procházela důslednou rusifikací, oficiálním písmem byla zvolena azbuka a hlavní město, přejmenované na Ulánbátar³ zaplnila panelová zástavba.

Komunistický režim definitivně padl roku 1990, tedy nedlouho po sametové revoluci v ČSSR. Tento příměr byl zvolen záměrně, protože Československo a Mongolsko byly v dobách socialismu tzv. spřátelenými zeměmi. Určitou dobu byla dokonce ČSSR po Sovětském svazu druhým nejvýznamnějším obchodním partnerem Mongolska a dovážela tam řadu výrobků zejména strojírenského průmyslu. (Kordíková, 2008) V 80. letech studovala na československých školách řada Mongolů. Jednalo se jak o studenty středních odborných učilišť, jež se po dokončení studia vraceli zpět do vlasti, tak o studenty vysokých škol, z nichž se někteří rozhodli na území tehdejšího Československa zůstat natrvalo.

Dnes je Mongolsko demokratickou zemí s jednokomorovým parlamentem, v čele s prezidentem, voleným přímou volbou. Mongolskou lidovou revoluční stranu (MLRS) – tamější variantu komunistické strany doplnily v 90. letech v parlamentu další politické subjekty jako Mongolská republikánská strana, Mongolská lidová strana či nejsilnější opoziční – Demokratická strana Mongolska (DS).

Až do 2. července 2008 se vždy vyznačovaly volby do parlamentu (Velký Chural) poklidným průběhem. Tohoto dne však po zveřejnění předběžného výsledku pátých demokratických voleb – drtivém vítězství komunistické Mongolské lidové revoluční strany - nastaly v centru hlavního města nepokoje, jež nakonec vyústily v plenění a rabování a dokonce vypálení sídla MLRS. Prezident republiky vyhlásil poprvé v historii země výjimečný stav. Povolební řádění si nakonec vyžádalo celkem pět obětí na životech. (Oberfalzerová, 2008) Zřejmě nejzajímavější na této skutečnosti zůstává, že komunisté v minulosti již dvakrát v demokratických parlamentních volbách vyhráli, a to bez jakýchkoliv otevřených projevů nespokojenosti ze strany veřejnosti.

² jediné politické uskupení v zemi

³ v překladu rudý bohatýr

3. Metodologie

3.1. Terénní výzkum

Při realizaci terénního výzkumu bylo využito jak kvalitativních, tak kvantitativních metod. Kvantitativní metody posloužily ve formě dotazníků cílených na příslušníky majoritní společnosti. A to jednak na ty, kteří přijdou s Mongoly do užšího či častějšího kontaktu, například v zaměstnání, ale i takové, kteří příslušníky mongolské menšiny potkávají v běžném městském prostředí. Celkem byl dotazník aplikován v 50 případech. Interpretace jeho výsledků posloužila jako opěrný bod při zkoumání vztahu majority vůči mongolské menšině.

Kvalitativní výzkum byl prováděn v první fázi, zhruba v polovině roku 2008 formou nezávazných rozhovorů se zástupci majority. Jednalo se o zkoumání v přirozených podmínkách. (Hendl, 2005: 50) V rámci běžného hovoru byla nejprve zmíněna mongolská menšina a potom poskytnut prostor pro vyjádření názoru daného člověka k tomuto tématu. Uvedeným způsobem byl zjišťován obecný pohled pardubické veřejnosti na mongolskou menšinu. Dále výzkum probíhal především prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Ty posloužily jednak s představiteli institucí, jež mají k mongolské menšině přímý vztah - například inspektorátu cizinecké policie či organizace Most pro lidská práva, ale také při rozhovorech s Mongoly samotnými. Zde je třeba uvést, že se v některých případech jednalo spíše o narativní rozhovory. Respondenti byli vyzváni, aby vyprávěli co uznají za vhodné, samozřejmě v souvislosti s jejich příchodem či pobytem v Pardubicích. S přihlédnutím k citlivosti některých údajů, neuvádím v této práci, z etických důvodů, žádná jména. Jednotlivé rozhovory jsou rozlišeny pouze číselným označením. Jakousi přirozenou metodou sběru dat bylo nezúčastněné pozorování příslušníků menšiny v běžném městském prostoru - na ulici, zastávkách či v prostředcích městské hromadné dopravy.

Během výzkumu jsem několikrát poupravil jeho zaměření, na základě již zjištěných poznatků a také z důvodu neočekávaného vývoje v souvislosti s mongolskou menšinou. Vědom si problému objektivitu kvalitativního výzkumu (Hendl, 2005: 52), dělal jsem si co nejvíce poznámek o prostředí, v němž se rozhovor odehrával, případně v jakém duchu se konal atp.

Jako zajímavý a užitečný doplněk informací posloužila i návštěva akcí, souvisejících s předmětem výzkumu – například účast na setkání s mongolskými

občany, konaném 28. února v Domě národnostních menšin v Praze, které pořádala Společnost přátel Mongolska nebo návštěva přednášky, pojednávající o pracovní migraci v Pardubicích, v rámci akce nazvané Evropský týden proti rasismu. Poslední metodou sběru dat bylo nezúčastněné pozorování příslušníků menšiny v běžném městském prostoru - na ulici, zastávkách či v prostředcích městské hromadné dopravy.

3.1.1. Jazyková bariéra

Jedna z největších překážek, na kterou jsem v průběhu výzkumu narazil, byla přirozeně jazyková bariéra. Přiznám se, že ačkoliv jsem již od začátku věděl, že s komunikací mohou nastat potíže, do důsledků jsem si tento fakt nepřipouštěl.

Jazyková bariéra se ukázala být problémem ve dvou rovinách –

Zaprvé se jedná o znesnadnění postupu při získávání respondentů – nebylo možné chodit jen tak po ulici a namátkou oslovovat kolemjdoucí Mongoly, jak si to představovala řada mých přátel, když se mi snažili „poradit“, kde najít ten správný zdroj informací. Mongolsky bohužel neumím a s ruštinou, jazykem, který Mongolové po své mateřštině ovládají zřejmě nejčastěji, na tom také nejsem zrovna nejlépe. Nejprve bylo tedy zapotřebí nalézt takové zástupce mongolské menšiny, u nichž byla znalost českého jazyka na velmi dobré úrovni. Pochopitelně, že takových případů není příliš mnoho, na druhou stranu je čeština v Mongolsku pro někoho možná až překvapivě rozšířená, právě proto, že řada vysokoškolsky vzdělaných lidí studovala v Československu. Naštěstí jsem prvotní kontakty získal prostřednictvím neziskové organizace Most pro lidská práva, která s cizinci, a tedy i s Mongoly přichází permanentně do styku. Počet česky mluvících respondentů se postupem času rozšiřoval, v podstatě metodou sněhové koule. Tito češtiny znalí Mongolové potom hráli roli tzv. klíčových informátorů. Termín klíčový informátor zde uvádím záměrně v plurálu, jelikož tyto osoby byly ve skutečnosti tři, dvě ženy a jeden muž. V různých fázích výzkumu jsem využíval pomoci každého z nich.

Zadruhé jsem čelil jazykové bariéře, již v případě konkrétních rozhovorů, a to jednak přímo s klíčovými informátory, zejména jedním z nich, ale hlavně v rozhovorech s dalšími pouze mongolsky hovořícími respondenty, při nichž jsem využíval informátory jako tlumočníky. Protože jsem si nikdy nemohl být stoprocentně jist, zda bude můj dotaz správně pochopen a přeložen, byl jsem nucen si otázky často vícekrát ověřovat, nejlépe ještě z různých zdrojů

3.2. Lokalita výzkumu

Pardubice jsou krajským městem, ležícím ve východních Čechách. Podle posledních statistik zde žije 89 245 obyvatel.⁴ První zmínka o Pardubicích pochází z roku 1295. V 15. století město koupil Vilém z Pernštejna. Rod Pernštejnů se zasadil o modernizaci a zvelebení města. Díky vysokým nákladům na přestavbu byl ovšem nucen město v 16. století prodat a následovala doba úpadku. Další, tentokrát již významnější rozkvět zažilo město v polovině 19. století, příznačně nazvaném století páry. Pardubice se totiž v rámci nově budované železniční sítě v tomto období ocitly na hlavním úseku Olomouc – Praha, na který postupem času navázaly další tratě a město tak, coby křižovatka železničních cest rázem získalo na významu. V podstatě až do začátku druhé světové války město získávalo stále více ráz průmyslového centra. Mezi nejvýznamnější podniky patřily Paramo, Explosia (dnes Synthesia), či Telegrafia (později Tesla). (Wikipedia: 2009)

V období socialismu ve městě vyrostlo několik sídlišť a byla zavedena autobusová a později i trolejbusová městská hromadná doprava. Od pádu komunistického režimu v roce 1989 město prochází demografickým útlumem a počet obyvatel pomalu stagnuje a dokonce mírně klesá. V roce 2000 byly prostory závodu Tesla rekonstruovány tchajwanským výrobcem počítačů, firmou Foxconn, která se tak stala spolu s Paramem a Synthesií jedním z nejvýznamnějších zaměstnavatelů regionu. Roku 2002 se k nim připojila společnost Panasonic, která postavila v nové průmyslové zóně ve Starých Čivicích továrnu vyrábějící autorádia.

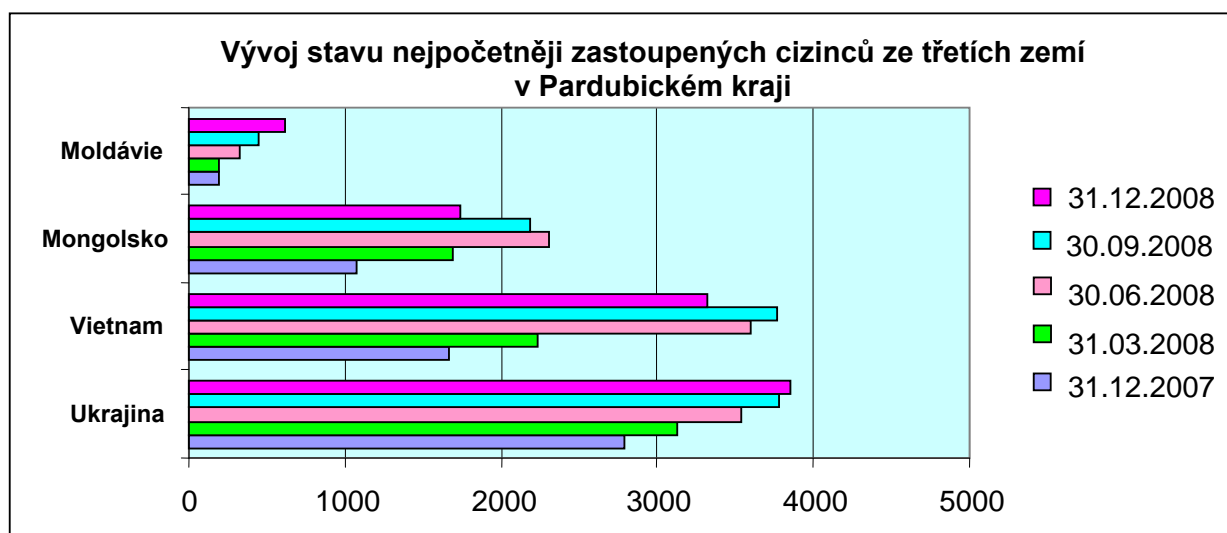
O Pardubicích se tedy často mluví jako o průmyslovém městě, v poslední době je lze také obohatit o další přízvisko – město cizinců. Okres Pardubice se totiž umístil po plzeňském a mladoboleslavském na třetí příčce v pořadí okresů s nejvyšším počtem cizinců v České republice. Jediným subjektem, působícím ve zdejším regionu, který se zabývá problematikou cizinců, zejména z hlediska integrace do majoritní společnosti a poradenskou činností s tím související je často zmiňovaná nezisková organizace Most pro lidská práva. Kromě poradenské činnosti pořádá také několik typů kurzů pro cizince. Na magistrátu, případně krajském úřadu však zatím žádný kompetentní odbor věnující se otázce cizinců nefunguje. A ačkoliv se o iniciativě ohledně jeho vytvoření v nedávné době objevily zmínky i v místních médiích, zůstává tento krok zatím v nedohlednu.

⁴ [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4E003F7AD9/\\$File/13010803.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/4E003F7AD9/$File/13010803.pdf)

Cizinci na trhu práce v okrese Pardubice (leden 2009)

Cizinci s pracovním povolením (třetí země)	Cizinci z EU/EHP, Švýcarska	Cizinci (třetí země), kteří nepotřebují pracovní povolení ⁵	Celkem
7 739	2 683	331	10 753
Vietnam - 2730 Ukrajina - 2642 Mongolsko - 1212 Makedonie - 583	Slovensko - 2266 Polsko - 158 Bulharsko - 93 Rumunsko - 89	Vietnam - 140 Ukrajina - 91 Mongolsko - 36	

Zdroj: MPSV⁶

Zdroj: MPSV⁷

3.3. Vymezení pojmu etnická menšina versus cizinecká komunita

Označení etnická menšina je z legislativního hlediska v České republice neexistujícím termínem, protože zdejší zákony se omezují pouze na pojem národnostní menšina. (Tomášková In Šišková, 2001: 33) Ani mezinárodní právo nemá v tomto ohledu příliš jasno a různé organizace používají různá označení (národnostní menšina,

⁵ lidé s trvalým pobytem, případně státním občanstvím

⁶

http://portal.mpsv.cz/sz/local/pa_info/nezamestananost_v_cislech/statistiky/rok_2009/okres_pardubice/leden_2009

⁷ http://portal.mpsv.cz/sz/local/pa_info/zpravy_up_pa/vyvoj_cizincu_v_pkza_rok_2008.doc

etnická menšina apod.) pro totéž. Pokud by tedy pojmy národnostní menšina a etnická menšina nezasvěcený člověk, alespoň co se právního vymezení týče, považoval za synonyma, mohl by se domnívat, že tuto problematiku řeší zákon č. 273/2001 Sb. O právech příslušníků národnostních menšin. Hned v §2 by však byl vyveden z omylu, jelikož tento jasně stanoví, že příslušník národnostní menšiny musí kromě stanovené definice, jež zahrnuje i požadavek na pobyt menšiny na území ČR tradiční a dlouhodobý splňovat ještě jeden, zásadnější předpoklad, a to – být občanem České republiky. Odhlédneme-li od faktu, že mongolská menšina v České republice skutečně nepatří k těm úplně tradičním a dlouhodobým a soustředíme-li se jen na druhou ze stanov – o státním občanství – je nutno uznat, že státních příslušníků ČR je z řad této menšiny jen opravdu zanedbatelná část. Proto se v této rovině o Mongolech dá mluvit spíše, jako o příslušnících cizinecké komunity nebo přistěhovalcích. Cizincům se pak věnuje zákon č. 326/1999 Sb. O pobytu cizinců na území České republiky. V této práci bude v odpovídajících souvislostech používáno tedy mimo jiné obou těchto označení

Použito však bude samozřejmě hlavně označení mongolská menšina, komunita, případně skupina, v daném kontextu automaticky myšleno etnická. V rámci sociálně-antropologického diskursu se totiž bezpochyby o etnickou menšinu jedná. Přitom vymezení tohoto pojmu není ani v sociálních vědách jednoduchým úkolem. Slovo menšina⁸ bude v následujícím výkladu pro jednoduchost nahrazeno slovem skupina. Podle Velkého sociologického slovníku nelze pojem etnická skupina zaměňovat s pojmem národnostní skupina (menšina). Stejně odmítavě se ke ztotožňování etnické a národnostní skupiny staví Jandourek. Podle něho je **etnická skupina** – „*skupina jedinců, kteří se od jiných skupin odlišují svou etnicitou, neboli souhrnem faktorů kulturních, rasových, teritoriálních a jazykových, dále pak svou historií, sebepojetím, vědomím společného původu a také tím, že jsou jako etnicky odlišní vnímáni druhými*“ (Jandourek, 2001: 76) O tom, že mongolská menšina v Pardubicích vykazuje atributy etnické skupiny tedy není pochyb. Norský antropolog T. H. Eriksen tvrdí, že: „*nejzákladnější složkou etnicity, jak je zkoumána antropology, je aplikace systematické distinkce mezi námi a těmi druhými.*“ (Eriksen, 2007: 88)

⁸ skupina lidí definovaná nějakými společnými znaky, která se početně nemůže rovnat jiné skupině, tvořící v dané společnosti většinu (Velký sociologický slovník, 1.sv , 1996: 605)

3.3.1. „My“ a „oni“

V návaznosti na právě zmíněnou tezi bude ve stručnosti zmíněno pár slov o jednom ze stěžejních (ač zároveň možná značně zprofanovaném) témat sociální antropologie, a to o rozdělení na „my“ a „oni“. Jde o dichotomii, kterou lidstvo používá už odnepaměti. Její princip je velmi jednoduchý – kategorie „my“ představuje skupinu do které patříme, dobře ji známe a víme, jak se v ní chovat, oproti tomu „oni“ reprezentují uskupení, ke kterému nemůžeme a ani nechceme náležet. (Bauman, 2000: 44) Toto členění je komplementární, jedna skupina nemůže existovat bez druhé, jelikož by se neměla proti komu vymezit. Obecně lze říct, že „oni“ jsou nepřítelem pro „nás“. Nepřátelství vůči zástupcům cizí skupiny vyústí ve vytváření předsudků. (Bauman, 2000: 50) Příslušnost k některým skupinám si člověk má svobodně zvolit, k jiným náleží od narození. A je přitom jedno, jestli jde o tzv. imaginární komunity, jejichž jednota vznikla pouze jako prostředek k dosažení určitého cíle. Stejně jako každý člověk může mít v rámci společnosti spoustu různých identifikací, tak náleží současně k několika rozdílně se vyhraňujícím skupinám. Jejich členové vždy poukazují na to, co je spojuje, akcentují tedy pocit vzájemné sounáležitosti, a to co je rozděluje naopak upozadují. Je přitom jedno, jestli se jedná o stejnou společenskou třídu, pohlaví či národ. Například pro posílení pocitu vzájemnosti, jako příslušníka určité společenské třídy, bude relevantní, jaké zaměstnání vykonává a nikoliv jakou poslouchá hudbu. (Bauman, 2000: 48 – 49)

Identifikace se dají rozdělit na vrozené (imperativní) a zvolené (situační). Příslušnost ke společenské třídě si člověk může zvolit, nebo ji alespoň do značné míry ovlivnit, ovšem třeba pohlaví je identifikací vrozenou. Podobně se to má i s etnickou identifikací, kterou si také člověk může jen těžko vybrat. Nemusí být ale tak explicitní jako pohlaví, a také pohled na ni se v různých společnostech mění. Ačkoliv Eriksen odmítá, že by měla etnicita cokoliv společného se vzezřením lidí, uznává, že v některých společnostech lze snáze uniknout své etnické identifikaci než v jiných. Na příkladě Somálců v Norsku ukazuje, že nejhůře je na tom v tomto ohledu právě tato skupina přistěhovalců, jejíž příslušníci zůstávají v první řadě pouze těmi přistěhovalci, bez ohledu na to, jakou vykonávají profesi či jaké mají vzdělání. Na druhou stranu pro Francouze nebo Němce je mnohem snadnější svou etnickou identifikaci obejít. (Eriksen, 2007: 70) Otázkou zůstává, jestli jde pouze o problém etnické identifikace, nebo třeba i náboženské. Důležitější ovšem je, že její nositelé jsou ve společnosti zatíženi určitým stigmatem. Právě v případě Somálců lze předpokládat, že je průměrný

zástupce majority snadno rozezná od rodilého Nora, stejně jako rozezná Mongola od rodilého Čecha. I když tedy etnicita nemusí mít sama o sobě přímou souvislost se vzhledem lidí, někdy si na jejím základě můžeme začít vytvářet určité předsudky.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4. Mongolská menšina v Pardubicích

4.1. Migrace a příchod Mongolů do Pardubic

Migrace – (*lat. migratio = přestěhování*) *Těž mobilita prostorová. Pohyb osob, skupin nebo větších celků obyvatel v geografickém a sociálním prostoru spojený s přechodnou nebo trvalou změnou místa pobytu.*

z dalších významů migrace v sociálních vědách vybírám dva nejrelevantnější

- 1) *Přechod individua nebo skupiny z jedné společnosti do jiné*
- 2) *Taková změna jednoho sociokulturního prostředí v nějaké jiné a zásadně odlišné, že fyzické kontakty jsou kvůli vzdálenosti již nemožné.*

(Jandourek, 2001: 159)

4.1.1. Důvody vedoucí Mongoly k migraci

Dnešní Mongolsko je rozvojovou zemí s velkým hospodářským potenciálem. Země je zásobárnou nerostného bohatství, kterého však nejenže není, ale zatím ani nemůže být efektivně využíváno. Chybí totiž technologie i jasná koncepce těžebního průmyslu do budoucna, vyplývající také z nepříliš stabilní politické situace. V relativně nedávné minulosti se Mongolsko vyrovnávalo s tlakem ze strany svých dvou velmi silných a vlivných sousedů – Ruska a Číny. Ačkoliv je dnes Mongolsko suverénním státem, nelze říct, že by se tím zcela vymanilo ze sevření a vlivu ruského medvěda a čínského draka. Možná právě naopak, přijmeme-li Huntingtonovo rozdělení světa na civilizace. Z Mongolska by se mohlo stát hraniční pásmo dvou civilizací – **Západní** (reprezentované Ruskem) a **Čínské**. Obě budou chtít přirozeně prosadit svoje zájmy, otázkou zůstává zda pouze na úkor svého konkurenta, nebo i samotného Mongolska.

Čína si ostatně od pádu komunismu v Mongolsku systematicky buduje dominantní ekonomické postavení. Vystřídala tak plynule rozpadnuvší se Sovětský svaz. Počátkem devadesátých let minulého století se v Mongolsku začaly uplatňovat postupy, jež lze označit jako „westernizaci“⁹.

⁹ pojem užívaný pro tendence přiblížit se za každou cenu západnímu typu společnosti

Bylo zavedeno tržní hospodářství, byla vytvořena nová ústava (podle amerického vzoru) a nová vláda vyhnala ze země všechny sovětské jednotky zde pobývající. Kromě toho však možná poněkud nešťastně vyhnala i statisíce ruských odborníků z různých oblastí. Začalo nesystematické rozdělování národního majetku, jež bylo nazýváno privatizací. Důsledkem toho všeho nakonec národní hospodářství upadlo do obrovských ztrát a přestalo v podstatě na pár let existovat. Takovéto chaotické prostředí se ukázalo jako ideální pro rozvoj korupce a vedlo ke vzniku nové vrstvy velice bohatých Mongolů, jakýchsi mongolských oligarchů. (Oberfalzerová, 2008) Přestože se situace v současné době poněkud zlepšila, stále zůstává před mongolskými zákonodárci dlouhá cesta k dobře fungující ekonomice. Ona zmiňovaná čínská expanze se nejznatelněji projevuje skoro absolutní závislostí Mongolska na čínském zboží (zbytek představují hlavně dodávky z Ruska). Čína dokonce uvolňovala svoje přebytky ze západních zakázek a za výrazně nižší cenu je prodávala do Mongolska. Může se sice zdát, že jde o přátelské gesto sousední země, ale mnohem pravděpodobnější variantou je, že Čína si v podstatě připravuje mongolské zákazníky, aby navykli, že v Číně lze dostat vše co si spotřebitel přeje. Mongolové totiž, když si to mohou dovolit, mnohem raději sáhnou po západních výrobcích. (Grollová, Zikmundová, 2000: 209)

Vzhledem k tomu, že je Mongolsko nuceno většinu zboží kvůli absenci fungující infrastruktury dovážet, může se v budoucnu skutečně stát absolutně závislým na svých mocných sousedech. Důsledky tohoto a další geopolitický vývoj v oblasti by se v takovém případě jen těžko odhadovaly. To vše ale ukáže teprve čas. Již dnes je však jasné, že takováto závislost rozhodně nepřispívá ke stabilitě cen. Obyčejní Mongolové čelí častému zdražování. Cena chleba se v přepočtu pohybuje okolo 70 korun, přičemž plat úředníka na městském úřadě v hlavním městě nepřesahuje 200 dolarů, v přepočtu tedy přibližně 4100 korun.¹⁰ Oficiální zprávy sice uvádějí míru nezaměstnanosti ve výši 2,8%¹¹ za rok 2007, reálně se ovšem pohybuje kolem 15 – 20%. Řada rodin se proto rozhodla vyslat alespoň jednoho člena za prací do zahraničí, výjimkou však není, že do cizích zemí vyjíždějí celé rodiny.

¹⁰ aktuální kurz USD vůči české koruně dne 19. března 2009 – 1 USD = 20,558 Kč -
http://www.cnb.cz/cs/financi_trhy/devizovy_trh/kurzy_devizoveho_trhu/denni_kurz.jsp

¹¹ <http://www.nso.mn>

4.1.2. Typy migrace

Typ migrace mongolských přistěhovalců se dá charakterizovat jako **pracovní** (ekonomická) a **mezinárodní**. Jak je už z označení patrné, jedná se o stěhování na území jiného státu za účelem výdělku. Existuje celá řada používaných typologií, v tomto případě postačí rozdělení z hlediska socioekonomických faktorů: (některé z nich popíšu na konkrétním případu)

1. Neoklasická ekonomie (Neoclassical economic approach) – migrace slouží jako prostředek vyrovnávání rozdílů mezi imigračními zeměmi s vyspělejší ekonomikou a vyššími platy na straně jedné a emigračními zeměmi, které naopak disponují větší zásobárnou pracovních sil, ale zaostalejší ekonomikou a nižšími platy na straně druhé. (Drbohlav In Šišková, 2001: 74)

2. Nová ekonomie migrace – migrace je způsobem, jak minimalizovat riziko a diverzifikovat zdroj příjmů, základní jednotkou rozhodování však není jednatel, ale rodina (Barša, Baršová 2005: 269)

3. Teorie segmentovaného pracovního trhu (Dual labour market theory) – migrace v tomto případě slouží jako zdroj pracovní síly pro sekundární sektor ve vyspělých společnostech, ve kterém pro jeho neatraktivnost zpravidla není ochoten nikdo kromě imigrantů pracovat (Drbohlav In Šišková, 2001: 74)

4. Teorie světového systému (World system theory) – migrace jako důsledek nerovnoměrného rozložení bohatství a příležitostí na Zemi, způsobeného vykořisťováním periferií jádrem (Drbohlav In Šišková, 2001: 74)

5. Teorie migračních systémů – podobné chápání migrace jako v předcházejícím typu, ovšem svět je zde nahrazen jednotlivými regiony s jejich kulturními, ekonomickými, politickými a informačními specifiky (Barša, Baršová 2005: 269)

6. Teorie migračních sítí (Network theory) – pravděpodobnost migrace je zvýšena, pokud žijí v imigrační zemi krajané nově příchozích, kteří jim jsou schopni snížit náklady na příchod, risk z pobytu a naopak jim zvýšit očekávané zisky (Drbohlav In Šišková, 2001: 74)

4.1.3. Příchod do Pardubic - proč právě Česká republika?

Jak již bylo naznačeno, nepříznivé ekonomické podmínky v Mongolsku se odrazily ve vzniku migrační tradice, jejíž obdobu můžeme nalézt například ve

Vietnamu. Spočívá v tom, že rodina vysílá alespoň jednoho svého člena za prací do zahraničí. Ten poté domů pravidelně posílá část vydělaných peněz a pomáhá tak diverzifikovat zdroje skromných rodinných příjmů. Tento fenomén je potvrzením nové teorie migrace (2), neplatí ovšem jako zdůvodnění migrace celých (nukleárních) rodin, ke které v některých případech u Mongolů v Pardubicích dochází.

Mezi nejoblíbenější destinace, kam se Mongolové vypravují za výdělkem patří Jižní Korea a Japonsko. V posledních letech začali také stále častěji jezdit do evropských zemí, zejména západní Evropy. Ve všech případech se jedná o země s vyspělou ekonomikou, ovšem s nedostatkem určitého typu (zejména nekvalifikované) pracovní síly. Tu právě reprezentují mongolští dělníci. Migračním pohybům, jako odpovědi na nerovnoměrné rozložení těchto ekonomických atributů se věnuje teorie neoklasické ekonomie(1), jejímž základním kamenem je předpoklad existence dvou faktorů – popudu neboli „push“ faktoru – to je takový faktor, který nutí obyvatelstvo opouštět svou zemi, tedy jej vypuzuje. Oproti tomu faktor přitahování neboli „pull“ faktor obyvatelstvo do země přitahuje. (Drbohlav In Šišková, 2001: 19)

Na konkrétním příkladě je „push“ faktorem vysoká nezaměstnanost a časté zdražování v Mongolsku a „pull“ faktorem celková lepší životní úroveň a zejména poptávka velkých firem v Česku po zahraničních pracovnících.

Dostat se do zmiňovaných zemí není vůbec levnou záležitostí. Vstupní branou do Evropy se tak pro mnoho Mongolů ukázala být Česká republika. Ta se po svém vstupu do Evropské unie stala pro Mongoly vítanou emigrační alternativou západoevropských států, a to nejen díky výrazně levnějším vízům, jejichž cena je přibližně poloviční. Česká republika má totiž navíc, díky dřívější mezistátní spolupráci v rámci RVHP, v Mongolsku dobré jméno ještě z éry socialismu.

4.1.4. Vyřizování víz

Agenda související s vyřizováním víz a zprostředkováním práce v zahraničí se v Mongolsku stala výnosným byznysem pro mnohé „podnikavce“ a korupce patří v tomto prostředí k běžnému koloritu. To, že ušetřit peníze za cestu bylo jedním z hlavních motivů při výběru České republiky jako cílové země dokazuje i fakt, že podle jedné z respondentek: „...většinou mongolských pracovníků bylo v podstatě jedno, kam jedou, hlavně, že je to v Evropě.“ (rozhovor č. 2) Finanční dostupnost víz nesporně hrála důležitou roli. „...vízum do České republiky bylo nejlevnější z EU a stálo mě kolem 100 dolarů“ (rozhovor č. 11)

Mongolové tedy velké rozdíly mezi evropskými zeměmi nedělají, alespoň pokud jde o členské země Evropské unie. Částečně to může být způsobeno nedostatečnou vzdělaností v tomto ohledu, z větší míry však zřejmě důsledkem záměrného zkreslování skutečnosti ze strany zprostředkovatelů práce. Ti často migrantům slibovali v České republice vyšší výdělků než například v Německu či Velké Británii a spousta z nich jim uvěřila. Není tedy divu, že v době největšího přílivu pracovních sil z Mongolska se tvořily na českém velvyslanectví v Ulánbátaru dlouhé fronty čekatelů na vízum.

V roce 2007 velké firmy v České republice začaly pociťovat nedostatek pracovních sil, a to konkrétně na dělnických pozicích.¹² Jednalo se o nekvalifikovanou práci, často ve směnném provozu na výrobní lince a ne zrovna nejlépe placenou. Většina nezaměstnaných Čechů v té době nebyla ochotna na těchto pozicích pracovat, a proto byli nuceni zaměstnavatelé hledat zájemce o práci jinde, tedy v zahraničí. Tato situace není v rozvinutých ekonomikách nic mimořádného – jedná se o výše uvedenou migrační teorii segmentovaného trhu **(3)**

První vlna pracovní migrace z Mongolska do Pardubic v roce 2007 byla odpovědí na poptávku po nových zaměstnancích pro společnost Foxconn, která tak dala v podstatě k přílivu migrantů podnět. Celá akce byla koncipována na principu migračních sítí **(6)**. V Pardubicích a vlastně v České republice existoval, jak již bylo naznačeno, určitý počet Mongolů delší dobu zde usazených. Personální oddělení společnosti Foxconn se obrátilo na tyto osoby s dotazem, zda nemají možnost v Mongolsku sehnat nějaké zájemce o zaměstnání v České republice. Vyřízení formálních záležitostí ohledně příjezdu vypadalo zhruba následovně (na příkladě Foxconnu):

- a) Lidé z personálního oddělení kontaktovali Mongoly, kteří už jsou v Čechách delší dobu usazení s dotazem, zda nevědí o nějakých svých krajanech, jež by měli zájem o práci.
- b) Tito „čeští“ Mongolové zavolali do Mongolska své kontaktní osobě, nebo třeba přímo svým příbuzným či známým.
- c) Běžní Mongolové, kteří projevíli o práci v ČR zájem, poskytli této kontaktní osobě (pokud nejednali přímo s člověkem z Čech, kterému by údaje poskytli

¹² společnost Foxconn s potenciálem 5500 pracovních míst před spuštěním své pobočky v Pardubicích na zdejším úřadu práce nahlásila, že bude zaměstnávat lidi 1500

osobně) svoje nacionále (stačí okopírovaný cestovní doklad), a ta je zaslala na úřad práce v Čechách (Pardubicích)

- d) Úřad práce potom zájemcům o zaměstnání na základě těchto osobních údajů vystavil pracovní povolení (dříve na jeden rok, později na půl roku) a poslal je na personální oddělení.
- e) Personální oddělení tato povolení spolu s pracovními smlouvami odeslalo na české velvyslanectví v Mongolsku. Tam bylo po splnění všech náležitostí vydáno jednotlivým žadatelům pracovní vízum.

Zatímco první vlna migrace probíhala více koordinovaně a byla reakcí na přímou poptávku, pozdější příliv mongolských migrantů měli na svědomí už spíše zprostředkovatelé práce, kteří začali firmy kontaktovat sami.

4.1.5. Zprostředkovatelé práce

Spousta Mongolů, usazených v Čechách, jakmile se dozvěděla, že velké firmy projevují zájem zaměstnávat jejich krajany, dlouho neváhala a začala požadovanou pracovní sílu skutečně shánět. Zatímco ale někteří z těchto zprostředkovatelů poskytovali pomoc svým mongolským spoluobčanům nezištně, prostě jen, aby jim pomohli splnit jejich cíl, vycestovat za prací do Evropy, jiní v této příležitosti spatřili šanci, jak si přivydělat slušné peníze. Za každého nového zaměstnance konkrétně firma Foxconn platila zprostředkovateli 3000 korun ve formě jednorázové odměny. A podobně tomu bylo i u jiných společností.

Přitom stačilo navázat styk s danou firmou a informovat se, zda stále trvá její zájem o další zaměstnance. Pokud byla odpověď kladná, využil zprostředkovatel kontaktu v rodné zemi, kde bylo zájemců o vízum do ČR dostatek. Vidina vydělaných peněz byla natolik silná, že se zprostředkovatelé nerozpakovali podávat inzeráty do mongolských novin s příslibem výdělků až 1000 Euro měsíčně. Jednoduše řečeno – obyčejným Mongolům Českou republiku prezentovali doslova jako ráj na zemi. Není tedy divu, že žadatelů o vízum neustále přibývalo a na českém velvyslanectví se tvořily dlouhé fronty, organizované pro změnu místními „*podnikateli*“, kteří za tučné provize rozhodovali o jejich pořadí.

Mongolové do Pardubic přijížděli po desítkách v průběhu let 2007 a 2008 pravidelně vlakem z Moskvy. Tento mezinárodní spoj zde přímo zastavuje, takže co se týká dopravní dostupnosti jsou v tomto ohledu Pardubice ideálním místem. Cesta trvá

zhruba sedm dní a jízdenka vyjde zhruba na deset tisíc korun. Toto je další nezanedbatelná položka v celkovém součtu výdajů, šplhajících do řádu tisíců eur. Proto spousta Mongolů řešila financování svého odjezdu do Evropy prostřednictvím různých půjček, bankovních v tom lepším případě. Často spíše důvěřiví a naivní lidé využili možnosti půjčky u nějakého lichváře. Mnohdy ani nebylo jiného východiska, protože by půjčku v bance stejně nedostali. Financování cesty se řešilo i tak, že se na něj složila celá rozvětvená rodina.

4.2. Adaptace příslušníků mongolské menšiny v Pardubicích

4.2.1. Adaptace obecně

Již z historie je známo, že Mongolové nikdy neměli problém s přizpůsobováním se různým druhům prostředí. V době Čingischánova impéria projevíli mongolští vojáci v četných výpadech daleko za hranice svého území neobyčejnou zdatnost také v rychlosti, s jakou byli schopni překonávat velké vzdálenosti. Mongolové byli zkrátka typickými kočovníky, jež často mění stanoviště a přemísťují své příbytky v závislosti na okolních podmínkách.

Hodně se toho na světě změnilo nejen v technologiích, ale také ve způsobu života lidí. Ani Mongolové nejsou výjimkou, a proto dnes už o nich nelze hovořit jako o kočovnicích v pravém slova smyslu. Většina z nich žije ve městech, ačkoliv tradiční způsob života ještě úplně nezanikl. „*Toulavá krev*“ (jak touhu poznávat nové země pojmenovala jedna z respondentek – **rozhovor č. 8**), však stále koluje Mongolům v žilách. Projevuje se právě častým výskytem migrace. Jakkoliv jsou totiž její důvody ekonomické, určitou, byť třeba jen nepatrnou roli hraje při jejím zvažování přání podívat se do ciziny. „*Chtěli jsme vidět cizí krajiny, to je potřeba. A zrovna do Čech proto, že to bylo levnější*“¹³ (**rozhovor č. 10**)

Adaptace¹⁴ může mít mnoho podob. Pro tuto práci se jeví jako neadekvátnější zkoumání adaptace z hlediska sociálního a jazykového. Sociální adaptaci ovlivňuje několik výrazných faktorů. Důležitá je zejména fyzická a kulturní příbuznost či odlišnost minoritní a majoritní populace. Pokud mezi nimi panují velké rozdíly, záleží

¹³ jedna z respondentek na otázku, proč si vybrala jako cílovou migrační zemi právě Českou republiku

¹⁴ „*schopnost individua nebo skupiny přežít v daném sociálním a přírodním prostředí*“ (Velký sociologický slovník, 1.sv , 1996: 40)

také na integrační politice státu. Její smysl přitom nespočívá v tom případné konflikty řešit, ale především jim předcházet. Prvotním předpokladem proto je, že minorita i majorita budou ochotny spolu vzájemně vycházet. Důležité je tedy brát v potaz i samotný přístup majoritní společnosti k přistěhovalcům a naopak jejich ochotu úspěšně se do společnosti začlenit. Mezi další faktory můžeme zařadit vzdálenost zdrojové a cílové země a rozsah současné i minulé migrace daného etnika či podmínky bydlení, ať už ve smyslu velikosti místa bydliště (město, vesnice) nebo konkrétních ubytovacích prostor. (Drbohlav In Šišková, 2001: 23)

4.2.2. Adaptace v zaměstnání

Mongolové a Češi jsou poměrně odlišní jak kulturně, tak fyzicky, přesto se obě skupiny vzájemně snášejí možná až překvapivě dobře. Velkou měrou k tomu jistě přispívá právě ona mongolská přizpůsobivost, projevující se ve sledovaném kontextu zejména skromností a pracovitostí. I kvůli těmto vlastnostem byl o Mongoly ze strany českých zaměstnavatelů takový zájem, protože Češi nedosahují takových pracovních výkonů, jako jejich asijské kolegové. To platí i pro mongolské dělníky v pardubickém Foxconnu. Jeden z nich se vyjádřil k tomuto tématu následovně:

„...sestavujeme počítače, máme normu 15 počítačů na hodinu, tu splňují většinou jenom Mongolové nebo Vietnamci. Češi oproti tomu dělají běžně 10 počítačů za hodinu...“ (rozhovor č. 4)

Jiná zaměstnankyně Foxconnu, taktéž původem z Mongolska, tentokrát na pozici kontrolora kvality, ovšem se svými krajany příliš spokojená není:

„...dělníci¹⁵ často nemají úctu k autoritám. Například já, jako kontrolorka kvality mám na starosti výrobní linku. Radši si vezmu linku ne s Mongoly, ale třeba s Čechy nebo Slováky. Mám za úkol kontrolovat pracovní postup, když udělá někdo chybu, musím mu dát podepsat papír, že byl srozuměn s tím, že to udělal špatně, a že se napraví, Mongolové mi ale klidně řeknou, že to nepodepíšíou...“ (rozhovor č. 2)

Z toho vyplývají dva základní poznatky – Mongolové jsou zruční a výkonní zaměstnanci, ale mívají občas problémy s disciplínou a zodpovědností.

„V Čechách se více dodržují zákony než v Mongolsku, nejsme tak zodpovědní, zejména pak naši muži.“ (rozhovor č. 1)

¹⁵ v tomto případě myšleni mongolští

Podobnou odpověď uvedla většina respondentek na otázky – „*Jak byste charakterizovala mongolskou povahu?*“, případně – „*Jaký vidíte největší rozdíl mezi Mongoly a Čechy?*“

Absence výraznějšího smyslu pro zodpovědnost se samozřejmě nedá přiřknout všem Mongolům, ale pravdou je, že i v průběhu výzkumu se mi několikrát naskytla příležitost se s něčím podobným setkat. Příkladem za všechny budiž situace, kdy v době masového propouštění zaměstnanců z velkých firem, kdy se každý bojí, aby nebyl propuštěn, seděl se mnou při rozhovoru v kavárně jeden z mongolských respondentů. Měl v té době pracovní neschopenku z důvodu nemoci a nebyla zrovna doba jeho vycházek. Na mou otázku, jestli by neměl potíže, kdyby ho někdo ze zaměstnání spatřil venku, jen bezstarostně mávl rukou. Dokonce ani když mu z domu volala během našeho rozhovoru jeho matka, že je u nich právě kontrola ze zaměstnání, nijak výrazně se neznepokojoval. Přitom mi pár minut předtím řekl, že se bojí, aby nepřišel o práci...

Na něčem, jako je nedostatek zodpovědnosti se shodují i představitelé Mostu pro lidská práva, cizinecké policie i Mongolové, kteří žijí v Čechách již delší dobu. Jedna z mongolských respondentek přišla se zajímavým vysvětlením:

„...myslím si, že je to tím, že v 90. letech byli v Mongolsku všichni podnikatelé a nebyli zvyklí mít nadřízeného.“ (rozhovor č. 2)

Stejně tak se může jednat pouze o neznalost a neinformovanost v oblasti českých zákonů, zvyků a nařízení. Takovému nepochopení se v případě Foxconnu snaží předcházet, jak uvádí mongolská zaměstnankyně tamního personálního oddělení:

„Myslím, že je o mongolské zaměstnance u nás dobře postaráno, všechny důležité informace vyvěšuji na speciální mongolskou nástěнку, mohou za mnou kdykoliv přijít se svými problémy. Spolupracuji také s Mostem pro lidská práva, snažíme se Mongoly co nejvíce informovat. Proběhl také adaptační kurz v červnu 2008 ve spolupráci s Mostem. Účastníci si měli osvojit základní sociální dovednosti, orientaci ve městě, MHD, jak se chovat na pracovišti a podobně.“ (rozhovor č. 8)

Adaptační kurz

V červnu 2008 byl představen společný projekt Mostu pro lidská práva a firmy Foxconn – adaptační kurz. Byl zaměřen primárně na mongolské a vietnamské dělníky a jeho cílem bylo seznámit účastníky s novým kulturním prostředím. Kurz se skládal ze tří bloků. První blok pojednával o pracovně právních vztazích, přičemž byl kladen důraz na seznámení s výrobním procesem firmy. Druhý blok poskytoval základní informace o

České republice, Pardubicích a dále přibližoval problematiku zdravotní péče, nemocenského a sociálního pojištění a také se v něm účastníci seznámili se základními komunikačními dovednostmi. Poslední blok byl zaměřen na praktické rady, jako orientace ve městě, rozmístění jednotlivých úřadů, obchodů a služeb a seznámení se systémem městské hromadné dopravy.

4.2.3. Jazyková adaptace

Jedním z nejdůležitějších adaptačních kroků v novém prostředí je vybudování si alespoň základní znalosti místního jazyka. Nově příchozí si jeho osvojením v mnohém usnadní svůj pobyt (například při nakupování, styku s úřady, komunikaci na pracovišti apod.), zvláště neovládá-li kromě svého rodného jazyka žádný další, kterým by se mohl na daném území bezproblémově dorozumět.

Mongolové střední až starší generace ovládají na velmi dobré úrovni ruštinu a hodně z nich je v podstatě bilingvních. „...*Mongolové umí rusky, třeba moji rodiče chodili do ruské školy. Například výuka dějepisu tam byla rozdělena na historii Mongolska a historii Ruska.*“ (rozhovor č. 2), ovšem věkový průměr menšiny v Pardubicích je 20 – 30 let. (rozhovor č. 3) Jde tedy většinou o zástupce mladší generace, u nichž už je znalost ruštiny poměrně výjimečná. Častěji ovládají angličtinu, záleží však na výši vzdělání, pravidlem to není. O Mongolech se přitom říká, že mají dobré předpoklady k tomu učit se cizím jazykům. (Grollová, Zikmundová, 2000: 35) Spíš než neochota se jim učit, je absence jejich znalosti výsledkem špatné úrovně mongolského školství posledních let.

Rozhodnutí, zda se učit česky či nikoliv zůstává na konkrétních jednotlivcích a na tom, jakou přisuzují důležitost znalosti českého jazyka. Ta přitom nejenže ulehčí orientaci v českém prostředí, které se omezuje výhradně na jednojazyčné výrazy, ale pozitivně ovlivňuje také vztahy vůči majoritní společnosti. Snad každý uslyší rád svou mateřštinu z úst někoho, u koho by to jen stěží předpokládal. Stejně jako Francouz v Paříži nebude šetřit úsměvem, zeptá-li se ho turista na cestu raději francouzsky než anglicky, uvítá Čech alespoň základní znalost svého rodného jazyka u příslušníka mongolské menšiny.

„V době, kdy nás tu ještě nebylo tolik (rok 2007) byli ke mně Češi, například prodavačky v obchodech velmi ochotní. Zvláště, když zjistili, že umím česky, bylo vidět, jak hned pookřáli. Teď když je nás tady už hodně a většina neumí moc nebo vůbec

česky, tak je vidět, že už nejsou lidi třeba tak přátelští, ale když na ně promluví česky, tak je pořád vidět, že je to potěší a chovají se vstřícně“ (rozhovor č. 2)

Z výsledků terénního výzkumu mimo jiné vyplývá, že až na pár výjimek umějí a snaží se učit česky převážně mongolské ženy.

„Česky se učím sama, chtěla bych navštěvovat kurz pro pokročilé, ale nevím kde. Můj manžel česky rozumí, ale stydí nebo bojí se mluvit (smích). Děti chodí do školy na Benešovku a umějí výborně česky.“ (rozhovor č. 11)

V souvislosti s otázkou jazykové adaptace je třeba doplnit, že motivace k výuce češtiny je do značné míry ovlivněna aktuální, tedy výrazně nestabilní situací mongolské menšiny v České republice. Mongolové projevovali o výuku jazyka zpočátku zájem, ovšem v poslední době řeší spíš existencionální problémy, a proto je logické, že snaha překlenovat jazykovou bariéru není v současnosti prioritní.

„Hlavní problémem je jazyková bariéra, česky by se sice učili, ale nemají motivaci, když žijí v každodenním stresu, že mohou přijít kdykoliv o práci a tím pádem o povolení k pobytu. Učila jsem češtinu, původně jsem měla 20 studentů, ale postupem času přestali chodit právě z důvodu, že v tom neviděli smysl, když nevědí, jak dlouho tady budou.“ (rozhovor č. 1)

Jak je vidět, jde o začarovaný kruh, protože Mongolové by se rádi učili česky a stejně tak by jejich alespoň základní znalost češtiny uvítala majorita. Potřebují ale vědět, že jejich snaha nebude zbytečná, a že nepřijdou v nejbližších době o práci a nebudou se muset vrátit zpět do rodné země, kde jim znalost češtiny nebude příliš k užitku. To jim samozřejmě nikdo nezaručí. Nabízí se otázka, zda by při propouštění zaměstnanců z ciziny neměl zaměstnavatel brát zřetel kromě jiného i na jejich aktivní zájem o výuku místního jazyka. Zvláště ti zahraniční pracovníci, kteří pobývají v Čechách teprve pár měsíců a u zaměstnavatele pracují ve zkušební době, žijí v nejistotě prakticky permanentně (pokud už s nimi nebyl ukončen pracovní poměr). Přitom by si řada z nich ráda vytvořila alespoň základní znalost češtiny.

Jazykové kurzy

Nezisková organizace Most pro lidská práva pořádá pravidelné jazykové kurzy češtiny, přístupné zájemcům z různých zemí. Tyto kurzy jsou bezplatné a jejich výuka probíhá ve dvou úrovních – začátečníci a mírně pokročilí. Cílem kurzu pro začátečníky je osvojit si základní jazykové znalosti a fráze, které upotřebí v běžném životě a kurzy pro mírně pokročilé na ně volně navazují. Zájemci o tyto kurzy tvoří především

příslušníci vietnamské komunity a přistěhovalci z východoevropských států, ale v poslední době k nim přibývají také Mongolové. Kurzů proběhlo již několik. V současné době jsou spuštěny čtyři kurzy, z nichž tři jsou určeny začátečníkům a jeden mírně pokročilým. Všechny uvedené kurzy jsou dotované a tudíž bezplatné. Probíhají většinou v neděli nebo v týdnu ve večerních hodinách a jejich rozsah je 50 vyučovacíh hodin.

Výuka mongolských dětí

Nejlepší předpoklady naučit se dobře cizí jazyk mají z řad Mongolů bezesporu děti. Těch, které navštěvují v Pardubicích základní školu je dohromady 26¹⁶. Nejvíce jich studuje na těchto základních školách: ZŠ Bratranců Veverkových, ZŠ Benešovo náměstí, ZŠ Závodu Míru a na ZŠ Waldorfská v Gorkého ulici. Právě naposledy zmíněný typ školy je podle názoru pedagožky, pracující s mongolskými dětmi, velmi vhodnou variantou pro začlenění mongolských dětí do českého školního systému. Tedy alespoň těch, které přišly do Čech před pár měsíci, a už v pozdějším věku, kolem patnácti let. Tento koncept totiž dopřává žákům více prostoru pro vlastní kreativitu a nelpí pouze na naučených vědomostech, jejichž znalost je značně relativní.

„...mám tady jednu patnáctiletou Mongolku, která je v devítce a hlásí se na Obchodní akademii. Teď ji připravuju, aby se tam dostala. Ve škole dělala zkoušky, aby mohla být klasifikována. Například v dějepisu se měla naučit v podstatě nazpaměť dvě stránky hustého textu o první fázi druhé světové války. Vůbec nevím, proč z celého dějepisu po ní požadují právě tohle.“ (rozhovor č. 14)

Neznamená to, že by mongolské děti nebyly dostatečně inteligentní, ale logicky potřebují po svém příchodu do nového prostředí poněkud odlišnější přístup, což ale stále spousta učitelů nechápe. Dokladem toho, že když si dítě na nové prostředí dostatečně zvykne, může podávat výborné výsledky je například čtrnáctiletý bratr jednoho z klíčových informátorů. Chodí do sedmé třídy a v české škole je již čtvrtým rokem. *„...i teď na pololetním vysvědčení přinesl samé jedničky. Dokonce reprezentuje školu v matematice a učitelé si ho nemůžou vynachválit.“ (rozhovor č. 4)*

Přirozeně, že děti, které do české školy chodí pár měsíců budou těžko na takové úrovni, ale nepochybně se snaží být pilnými žáky. Těmto mladým zájemcům o studium

¹⁶ údaj platný v únoru 2009

(a jejich rodičům) vychází vstříc i Most pro lidská práva svým jazykově-vzdělávacím programem pro děti, který jsem opakovaně navštěvoval v průběhu ledna a února.

Koncept připomíná spíše jazykovou jednotřídku, ve které se najednou učí děti různých věkových kategorií, v tomto případě i z různých zemí. Výuka probíhá dvakrát týdně, ve středu a v pátek, po čtyřech hodinách. Celkový rozsah je 150 vyučovacích hodin. Ve třídě převládají děti z Mongolska, dohromady jich je 11, dále kurz navštěvují dva Vietnamci a dva Holanďané. S výjimkou Holanďanů pracují rodiče všech dětí ve firmě Foxconn.

Protože věkové rozpětí ve třídě je skutečně široké (5 – 18 let), od února 2009 byli žáci rozděleni na dvě skupiny. Mladší žáci chodí ve středu a starší v pátek. Tím se výuka značně zefektivní. Dříve totiž docházelo k situacím, kdy starší žáci například počítali na tabuli příklady, zatímco ti mladší se věnovali volné zábavě a tím vyrušovali ostatní. Některé starší děti přesto navštěvují kurz v obou termínech, protože mají o vzdělání skutečný zájem. Ve třídě panuje uvolněná atmosféra, evokující Komenského „školu hrou“. Vyučující celou dobu s dětmi komunikuje pouze česky, a proto občas některé pokyny překládají pokročilejší žáci těm méně zdatným. Zvláště jedna starší mongolská dívka, která je v Čechách sedm měsíců plní funkci překladatelky perfektně. Děti ale dostávají i prostor prezentovat svůj rodný jazyk. To vypadá zhruba následovně: vyučující napíše na tabuli české slovo a děti ho vzápětí píší na tabuli ve svém jazyce, nebo se navzájem učí ve svých jazycích počítat – Mongolové Vietnamce, Vietnamci Mongoly apod.

Děti, navštěvující kurz, pobývají v Česku v rozpětí dvou až sedmi měsíců. Výjimku tvoří desetiletá mongolská dívka, navštěvující výuku nepravidelně (ta je v Čechách už skoro tři roky) a dva Vietnamci (chlapec a dívka), kteří žijí v ČR přes jeden rok a jsou zároveň nejstaršími z kurzu (18 a 17 let), ovšem paradoxně patří k nejslabším žákům. Jako jediní též nechodí do školy, protože překračují věkové kritérium pro přijetí na základní školu a bez jejího absolvování nemohou nastoupit na školu střední.

Vzdělávací program pro děti totiž zcela nenahrazuje školní docházku, ale pouze ji doplňuje, jelikož mu chybí akreditace Ministerstva školství. Záležitost se tak řeší dohodou s řediteli jednotlivých škol, kam děti oficiálně docházejí. Za každou účast dostanou razítko do svého notýsku, které potom ve škole slouží jako omluvenka.

Vyučující je s dětmi naprosto spokojená, pouze upozorňuje na nedostatek odpovídajících učebnic. Počáteční jazykovou bariéru se i přes to daří, díky píli dětí,

velmi rychle překonávat. Zdůrazňuje hlavně, že u dětí, které jsou v ČR tak krátce je zapotřebí individuálnějšího přístupu pedagoga, než je obvyklý na většině běžných základních škol. *„Je mi jich líto, když si představím, že by teď měli odjet zpátky do Mongolska. Ty děti jsou opravdu chytré a snaživé, dělají velké pokroky, nemám s nimi žádné problémy. Jenom mi chybí odpovídající učebnice, a tak si všechny materiály připravuji sama.“ (rozhovor č. 14)*

4.2.4. Vztahy uvnitř mongolské menšiny

Mongolové na rozdíl od většiny ostatních etnických menšin na území České republiky netvoří pevně semknutou skupinu podobně jako Vietnamci, Číňané nebo třeba Ukrajinci.

„Mongolci nežijí v komunitách jako Vietnamci, žijí spíš každý sám za sebe. Když ale něco potřebují, ptají se na zkušenosti mezi sebou, často neví na koho se mají obrátit“

(rozhovor č. 2)

Jistá soudržnost sice existuje, ale neřídí se podle stanovených hierarchických uspořádání jako u Vietnamců, kdy se styk s veřejností omezuje většinou na pár vybraných jedinců, hrajících roli předáků, tlumočnicků a zprostředkovatelů práce v jedné osobě. Je to dáno odlišnou mentalitou, ale jistě i tím, že mongolská menšina nemá v českém prostředí tak dlouhou kontinuálně pokračující pobytovou tradici. Struktura sociálních sítí se teprve rozrůstá.

Zajímavou myšlenku zrealizovala Mongolka, která žije v Čechách už 7 let a má zde povolení k trvalému pobytu. Ta si v Pardubicích zřídila kancelář, zaměřenou na poradenství a pomoc svým krajanům. Zájemci o její služby mohou využít i několika počítačů připojených na internet, díky nimž mohou výhodněji kontaktovat příbuzné doma v Mongolsku. Současná nepříznivá situace se však promítá i na jejím podnikání, protože vybírat peníze od svých „zákazníků“, kteří jsou sami v nouzi se jí nyní příliš nechce.

„... ekonomická krize se mě dotýká tím, že Mongolové přicházejí o práci, chodí za mnou pro radu, já jim pomáhám a peníze si za to neberu. Mám větší náklady než příjmy, musím platit tuhle kancelář.“ (rozhovor č. 1)

Původně ovšem žena měla v plánu si tímto způsobem vydělávat, což by bylo zřejmě přínosné, protože by tak pomohla rozšířit informační základnu pro Mongoly, kterou nyní tvoří pouze Most pro lidská práva a inspektorát cizinecké policie.

4.2.5. Ubytování

Ubytovny ve městě sice existují, ale Mongolové je v postatě vůbec nevyužívají. Abych si to ověřil, navštívil jsem ubytovnu na Hůrkách, ovšem mé pátrání po Mongolech nebylo úspěšné a byl jsem odkázán na nádražní hotel, kde jich prý pár bydlí. Ani tam se moje návštěva nesetkala na vrátnici s pochopením a byl jsem ujištěn, že tam prý nikdy žádní Mongolové ubytování nebyli.

Běžnou praxí bývá, že se skupina mongolských dělníků domluví a pronajme si byt. Vzhledem k ceně ubytovny za osobu, která se pohybuje kolem 2000 korun bývá dokonce pronájem bytu výhodnější, o vyšším komfortu nemluvě. Většina Mongolů v Pardubicích tedy žije v pronajatých bytech či domech, roztroušených po celém městě. Vzhledem k vysokému počtu osob v jednom bytě, který většinou převyšuje obvyklou kapacitu, se stává, že stávající rezidenti z majoritní společnosti vnímají své nové sousedy se značnou nelibostí.

„...zvýšuje se počet stížností na hluk, Mongolové totiž nebydlí na ubytovnách, raději si pronajímají byty a jsou i případy, kdy jich v garsonce bydlí i 12. Je tam živo 24 hodin denně.“ (rozhovor č. 3)

Nedá se hovořit ani tak o konfliktu, vyplývajícím z kulturní odlišnosti, jako spíše o důsledek snahy ušetřit co nejvíce peněz na ubytování. Je jasné, že čím více lidí byt využívá, ať už jsou jakéhokoliv původu, tím dříve začnou vadit sousedům. Zvláště, převyšuje-li počet ubytovaných osob výrazně běžnou kapacitu příslušného bytu.

Není příliš pravděpodobné, že by Mongolové v budoucnu inklinovali k vytváření uzavřené komunity, v zahraničí tak nikdy nepostupují a žijí skutečně spíše každý sám za sebe. (Grollová, Zikmundová, 2000: 209) Tím vytvářejí předpoklady pro snadnější sociální integraci. **Integrace**¹⁷ přistěhovalců do majoritní společnosti je v podstatě dalším krokem adaptačního procesu, jehož konečnému výsledku odpovídá několik možných scénářů – od naturalizace až po segregaci. (Drbohlav In Šišková, 2001: 23) Giovanni Sartori tvrdí, že: *„...integrace probíhá pouze tehdy, jestliže ji přijímají a považují za žádoucí ti, kteří jsou integrováni...“* (Sartori, 2005: 69) Podle mého soudu jsou příslušníci mongolské menšiny i přes svou etnickou odlišnost dobře integrovatelní.

¹⁷ „začlenění jedince do skupiny a jeho akceptování ostatními členy“ (Jandourek, 2001: 109)

4.3. Aktuální situace mongolské menšiny

4.3.1. Krátce o ekonomické krizi

Když se koncem třetího čtvrtletí roku 2008 začaly v médiích stále častěji objevovat zmínky o fenoménu, který se dnes označuje jako světová ekonomická (hospodářská) krize, prognózy finančních expertů a analytiků naznačovaly, že tato krize postihne pouze USA a v Evropě nezanechá hlubší následky. V posledním kvartálu roku 2008 se tato prohlášení postupně začala měnit. Stále se však zdálo, že český občan může zůstat relativně v klidu, protože ačkoliv krize do Evropy nakonec dorazila, státní ekonomiky se to nijak výrazněji nedotkne. Nyní, v prvním čtvrtletí roku 2009 je zřejmé, že tato prohlášení nebyla přesná. V této práci nicméně není třeba podrobně analyzovat hospodářskou krizi, ani její jednotlivé příčiny či důsledky, ale pouze se soustředit na fakt, že nastalo hromadné propouštění a systematické omezování počtu zaměstnanců, což je obecně přijímáno, jako jeden z negativních dopadů této krize.

4.3.2. Propouštění zaměstnanců

V první řadě začali zaměstnavatelé propouštět cizince. Jen ve Foxconnu bylo tímto způsobem propuštěno do ledna minulého roku 80 Mongolů a předpokládá se, že dalších zhruba dvě stě jich o práci přijde v průběhu února a března letošního roku. Koncem února bylo ve Foxconnu zaměstnaných asi 500 Mongolů. Při propouštění se postupuje následovně:

„Zvažuje se, kdo se propustí, například na základě toho, kdy končí pracovní povolení, většinou ho neprodlužujeme, když končí pracovní povolení třeba 31. ledna, tak oznámíme v prosinci, že bude zaměstnanec na konci ledna končit. Propouštíme samozřejmě i podle toho, jak kdo pracuje, jestli často nepoškozuje materiál (procesory jsou velmi drahé) apod. Když zaměstnanec udělá nějaký přestupek, jako například to poškození materiálu, dostane upozornění. Po třech takových upozorněních ho teprve propustíme.“ (rozhovor č. 8)

Firma se zavázala, že pokud u ní budou zaměstnáni manželé, propustí jen jednoho z nich, aby druhý mohl pracovat a vydělávat peníze. Hromadné snižování stavu se nedotýká už jenom cizinců, ale pocítují jej i čeští zaměstnanci. Většina z nich samozřejmě vnímá tento postup jako nespravedlnost. „...měli by vyházet všechny ty cizince, aby měli práci Češi“ (rozhovor č. 15)

Člověk, který se rozhoduje k uskutečnění pracovní migrace vždy zvažuje, jestli se mu tato vyplatí, tedy, zda jeho příjmy budou po odečtení nákladů na cestu v cílové zemi vyšší, než kdyby zůstal ve své vlasti. (Barša, Baršová, 2005: 268) Mnozí Mongolové v Pardubicích měli tu smůlu, že lidově řečeno – dorazili v nesprávný čas na nesprávné místo. Ačkoliv by se jim za ideálních podmínek jejich investice do daleké cesty za nějaký čas vrátila,¹⁸ jedinci, kteří přicestovali například před čtyřmi měsíci a nyní ztratili práci, se tak dostali do bezvýchodné situace. Pravděpodobnost, že by našli nové zaměstnání je téměř nulová, nebudou mít tedy nejen peníze na pokrytí nákladů, souvisejících s pobytem v ČR, ale ani na vycestování do vlasti. Se ztrátou zaměstnání souvisí i další svízele v podobě skončení důvodu k legálnímu pobytu. Ztráta zaměstnání znamená pro mnoho příslušníků mongolské menšiny konec jejich českého snu, který nebyl tak růžový, jak se zpočátku zdálo.

4.3.3.Hledání zaměstnání

Najít v současné chvíli zaměstnání se z pohledu Mongola rovná malému zázraku, a to i pokud u něho předpokládáme dobrou znalost češtiny a orientaci v prostředí českých internetových portálů s nabídkami práce. V první řadě je totiž potřeba se omezit výhradně na pracovní nabídky takových zaměstnavatelů, jež mají od úřadu práce povolení zaměstnávat cizince. Může se jednat buď o vysoce odborné zaměstnání (např. překladatel z čínštiny), nebo naopak o málo kvalifikovanou činnost. Druhá varianta je rozhodně častější. Samozřejmě je možné zkusit i ostatní nabídky, ale to lze objektivně označit za úplnou ztrátu času. Povolení zaměstnávat cizince ještě samo o sobě neznamená, že zaměstnavatel je ochoten cizince přijmout. Na takové místo má podle zákona přednostně právo český občan, nebo občan EU. Teprve když o něj neprojeví zájem, vzrůstá pravděpodobnost přijetí cizince ze třetí země. Dříve, při standardním stavu na pracovním trhu se nejednalo o větší překážku, protože pracovní imigranti byli přijímáni právě proto, že ani čeští nezaměstnaní nebyli ochotni přijmout jakoukoli práci. (Sartori, 2005: 66) Důsledkem oslabení státní ekonomiky a zvýšením nezaměstnanosti se však situace změnila. Množství poptávky po práci roste a zaměstnavatel si tak může více vybírat. Dá se tedy očekávat, že si vybere raději českého občana, anebo uchazeče z některého ze států EU.

¹⁸ podle zaměstnanců organizace Most pro lidská práva trvá až 2 roky, než se Mongolové dostanou do kladné bilance – záleží však na různých socioekonomických faktorech - existence, příp. počet podporovaných rod. příslušníků, cena za ubytování, apod.

O tom jsem se přesvědčil osobně, když jsem v rámci terénního výzkumu využil možnosti vyzkoušet si, jak problematické je sehnat práci coby příslušník mongolské menšiny. Vědom si toho, že role výzkumníka se v různých fázích výzkumu může měnit, rozhodl jsem se, že v této fázi svou výzkumnou roli dočasně změním z otevřeného nezúčastněného pozorování v otevřené zúčastněné pozorování. (Hendl 191) Dohodl jsem se s jedním z respondentů, jenž přišel o práci a snažil se najít zaměstnání nové, že se mu s tímto nelehkým úkolem pokusím pomoci. Předem jsem ho však upozornil, že mu v žádném případě nezaručuji pozitivní výsledek, a že hodlám použít získané informace pro potřeby svojí bakalářské práce.

Kontaktoval jsem přibližně 15 zaměstnavatelů, nabízejících volné místo, vhodné pro cizince. Ve všech případech bezvýsledně. Několikrát se stalo, že ačkoliv bylo inzerováno několik aktuálních pracovních pozic, bylo mi řečeno, že jsou již všechna místa plná. Někdy zase zaměstnavatel tvrdil, že nemá povolení zaměstnávat cizince, ačkoliv z evidence úřadu práce vyplýval pravý opak. Někteří zaměstnavatelé projevovali zájem o mě, jako Čecha, ale jakmile jsem řekl, že skutečným uchazečem o práci je příslušník mongolské menšiny, zaměstnavatel mi sdělil, že s Mongoly má špatné zkušenosti a cizince už radši vůbec nechce.

Příslušník mongolské komunity tedy prakticky nemůže v dnešní době sehnat práci. Nic na tom nezměnil ani fakt, že se jednalo o jedince, který umí dobře česky. Mongolové bez znalosti jazyka jsou v tomto ohledu samozřejmě ještě více znevýhodněni.

4.4. Přistěhovalecká politika ČR

4.4.1. Uvedení do problematiky

Přistěhovalecká politika státu se dělí na dva hlavní aspekty – imigrační a integrační složku. Zatímco imigrační politika slouží zjednodušeně řečeno, jako regulátor při vstupu do země, stanovuje podmínky tohoto příchodu a na základě nich ho povoluje nebo zamítá, integrační politika se snaží usnadnit začlenění nově příchozího do společnosti, přičemž je kladen důraz na dodržování lidských práv každého člověka. Základním předpokladem správného fungování přistěhovalecké politiky by měla být především ucelená koncepce a vzájemná koordinace a neoddělitelnost těchto jejích dvou principů. (Barša, Baršová, 2005: 239)

Podle Baršy právě tato ucelená koncepce v české přistěhovalecké politice chybí a je tedy zapotřebí ji co nejdříve vytvořit. Navrhuje, aby vycházela z přistěhovalecké **strategie přijetí**, jež se na rozdíl od konkurenční **strategie popření** a **strategie zadržování** snaží problematice přistěhovalectví postavit čelem a využít její potenciál ve prospěch občanů svého státu. (Barša, Baršová, 2005: 245)

Dokladem nepříliš dobře fungující české přistěhovalecké politiky budiž právě situace mongolských pracovníků. Jak bylo uvedeno výše, mnozí z nich se krátce potom, co se nákladně dostali do České republiky ocitli doslova v pasti, když přišli v důsledku ekonomické krize o zaměstnání. Zároveň totiž nedisponují dostatečným finančním obnosem na návrat do vlasti.¹⁹ V horším případě prodali v Mongolsku svoje obydlí, aby měli z čeho zaplatit příjezd do Čech a nemají se tedy ani kam vrátit. Netvrdím, že za to může přímo Ministerstvo vnitra, nebo Ministerstvo práce a sociálních věcí, pod něž záležitosti přistěhovalecké politiky spadají, ale jistá míra odpovědnosti na jejich bedrech přesto leží. Případná argumentace, že Mongolové přišli do Čech dobrovolně je sice pravdivá, nicméně značně zavádějící. Kvůli absenci dostatečných regulačních a kontrolních mechanismů ze strany státu, vznikl prostor pro činnost řady personálních agentur i jednotlivců bez řádného oprávnění. Ti v pracovní migraci spatřili jedinečnou příležitost, jak vydělat spoustu peněz a neohlíželi se na měnící se vztah nabídky a poptávky na trhu práce. Takový nekontrolovaný způsob imigrace lze nazvat špatným (což neznamená, že jsou špatní samotní imigranti). (Sartori, 2005: 72) Důvěřivé Mongoly svým přikrášlováním skutečnosti zprostředkovatelé doslova navnadili k příjezdu do ČR a nechali si za to řádně zaplatit, přitom za své konání nyní nenesou žádnou odpovědnost. Ta tedy nakonec přechází na vládní instituce, které takové jednání svou pasivitou nepřímo dopustily.

Ministerstvo vnitra představením programu dobrovolných návratů tuto svou odpovědnost v podstatě potvrdilo. Program je přitom spíše nouzovým řešením, zaměřeným zejména na ty pracovní migranty, kteří do Čech přišli již v době, kdy o ně zaměstnavatelé nejevili, vlivem nastupující hospodářské krize, zájem. Ti jsou z ekonomického hlediska nejvíce postiženou skupinou. Program by jim měl zajistit možnost bezplatného návratu do vlasti a zároveň by měl z hlediska státu sloužit coby prevence před přechodem těchto cizinců do ilegality.

¹⁹ částečným řešením se ukázala být akce dobrovolných návratů

Příslušné úřady ovšem nepřišly s řešením varianty, kdy Mongolové (i někteří další cizinci), kteří jsou v Čechách delší dobu a chtějí zde zůstat, přijdou o zaměstnání a tím tedy zároveň o s ním spojené povolení k pobytu. Tito lidé přitom často umějí obstojně česky a chtějí pracovat, ale se statutem cizince nyní žádné zaměstnání nenajdou. Na udělení trvalého pobytu přitom ještě nemají nárok.

Pro názornost je uveden konkrétní příklad – *mongolská rodina přijela do České republiky. Děti začaly chodit do školy, naučily se česky a postupně se stále více začleňovaly do společnosti. Mladší syn navštěvuje základní školu. Starší syn v Čechách vystudoval střední odborné učiliště a nastoupil do zaměstnání. Rodiče mají v plánu se do Mongolska vrátit, až dosáhne mladší syn věku 15 let. Potom může starší syn se souhlasem rodičů plnit funkci opatrovníka a oba chlapci v ČR mohou zůstat.*

Problém nastal tehdy, když starší syn i matka přišli o práci. Jestliže si do dvou měsíců nenajdou jiné zaměstnání, budou nuceni Českou republiku opustit (nebo přejít do ilegality, což rozhodně nechtějí). K udělení trvalého pobytu musejí na území republiky pobývat nepřetržitě 5 let, zbývá jim tedy necelý rok

V těchto případech neexistují žádné výjimky, nebo alespoň snahy situaci řešit například přidělením málo placené a třeba i těžké práce. Tu by přitom Mongolové klidně uvítali, jelikož by jim alespoň zajišťovala legální setrvání na českém území.

4.4.2. Program dobrovolných návratů

Program dobrovolných návratů byl spuštěn 16. února tohoto roku, v reakci na situaci cizinců²⁰ na trhu práce v České republice. Využít ho mohou osoby s pobytovým pracovním vízem nad 90 dnů za účelem zaměstnání či podnikání, případně osoby s platným výjezdním příkazem²¹, které doloží, že se nacházejí ve stavu nouze, to znamená bez dostatku finančních prostředků na ubytování, stravu apod.

„...asi 10 případů bylo zatím zamítnuto z různých důvodů – zamítnuta byla například žádost člověka, který si před měsícem zřizoval podnikatelské vízum a v rámci podmínek prokazoval, že má na účtu 150 000 korun. Program je opravdu hlavně pro

²⁰ občané z jiných států než EU, míněni hlavně pracovní migranti z Vietnamu a Mongolska

²¹ výjezdní příkaz vystavuje příslušný inspektorát cizinecké policie cizinci, kterému skončilo vízum z důvodu uplynutí doby, nebo ztráty zaměstnání, a který tuto skutečnost řádně a včas nahlásí. Stanovuje lhůtu, zpravidla 30 dnů, během níž musí cizinec opustit Českou republiku. (rozhovor č. 3)

lidi v nouzi a nebude uznán takovým, kteří zde žijí 4 roky a měsíčně mají plat 15 000 čistého.“²²

Registrovat se mohou na příslušném inspektorátu cizinecké policie. Při registraci je důležité zvážit, zda budou chtít využít možnosti dočasného ubytování (do termínu odjezdu). Všichni zájemci o využití tohoto programu musí mít čistý trestní rejstřík. Po zaregistrování jim bude sdělen termín odletu. Létá se přes Frankfurt nad Mohanem a Moskvu, přičemž na každém letišti očekává skupinu pověřená kontaktní osoba z Mezinárodní organizace pro migraci, zajišťující bezproblémové odbavení.

Letenka je zdarma a příspěvek 500 EUR, který obdrží každý účastník tohoto programu je předán v transiálním prostoru letiště. Spolu s ním dobrovolník získá i potvrzení o tom, že opustil republiku legálně, což mu v případě opětovného zájmu o vízum zajistí možnost jeho vyřízení standardní cestou. Kapacita programu je 2000 osob, ministr vnitra Ivan Langer však prohlásil, že pokud se osvědčí, bude se snažit o jeho další navýšení. Podle údajů z 27. února 2009 se do programu zatím přihlásilo celkem 464 osob, z toho 365 Mongolů. Úspěšně vycestovalo už 150 lidí, z toho 137 Mongolů.

Jak je vidět v následující tabulce, zobrazující tři největší cizinecké komunity (bez občanů EU), jejichž příslušníci musejí mít pracovní povolení pro zaměstnání v ČR, počet Mongolů a Vietnamců, jichž se program primárně týká, mnohonásobně převyšuje plánovanou kapacitu. Ne každý navíc bude mít zájem využít této možnosti. Dá se předpokládat, že ti, kteří práci zatím mají, budou spíše vyčkávat a doufat, že se situace zlepší a firmy přestanou propouštět a ti, kteří přišli o práci nedávno mají stále dvouměsíční ochrannou lhůtu na to, aby si našli jiné zaměstnání. Toto opatření sloučí ke cti českých úřadů, protože dříve tato lhůta byla mnohem kratší. Pravděpodobně si však ani během ní většina Mongolů práci nenajde. Jak bylo naznačeno výše, pravděpodobnost je to takřka mizivá, ale prostředky vynaložené na příjezd do ČR byly přece jen vyšší než 500 Euro a v Čechách, stejně jako v Mongolsku platí, že naděje umírá poslední. Po vypršení lhůty ovšem, v případě, že budou stále bez práce, riskují vyhoštění, náklady na vycestování si budou hradit sami a ještě dostanou zákaz návratu do jakékoliv země EU na dobu pěti let. Situaci bude muset zhodnotit každý sám a určitě nepůjde o snadné rozhodování.

²² vystoupení koordinátorky dobrovolných návratů z ministerstva vnitra (setkání s mongolskými občany dne 28. února 2009 v Praze)

**Počet cizinců s pracovním povolením v České republice ze třetích zemí
(únor 2009)**

Stát	Celkem
Ukrajina	71532
Vietnam	10195
Mongolsko	9691

Zdroj: MPSV²³

Z Pardubic využilo programu zatím osm mongolských občanů, jejichž návrat do vlasti byl naplánován na 8. března. Setkal jsem se s nimi koncem února před inspektorátem cizinecké policie. Jednalo se o mladé lidi ve věku 20 – 30 let. Se dvěma ženami jsem provedl prostřednictvím tlumočnicka stručný rozhovor.

Případ. č. 1

Žena přijela s manželem v srpnu 2008, vízum měli do března, tedy na půl roku. Náklady spojené s příchodem do Čech činily dohromady za oba 3000 dolarů. Byli zaměstnaní v pardubickém Foxconnu. Českou republiku si vybrali proto, že to bylo nejjednodušší řešení, jak se dostat do Evropy a taky nejlevnější. Jejich plat činil 10 – 11 000, náklady na bydlení, které činily také 10 000 korun byly sníženy tím, že bydleli v bytě 2+1 v pěti lidech. (rozhovor č. 9)

Případ č. 2

Druhá žena přijela s manželem v listopadu 2007, manžel měl pracovní povolení do Třebíče, na šití volantů. Nebyl ale s prací spokojen. Za 2 měsíce dostal výplatu 700 Kč a rozhodl se odejít, ale zaměstnavatel mu sdělil, že musí pracovat alespoň 2 roky, aby mohl dát výpověď. Manželka mu přesto hledala jiné zaměstnání - vyřizovala pracovní povolení do Foxconnu. Zaměstnavatel z Třebíče však nechtěl pár pustit a předal po jejich odchodu celou záležitost cizinecké policii. Ta nakonec vystavila muži výjezdní příkaz. Manželé si sehnali právníka a tomu se podařilo výjezdní příkaz pětkrát

23

http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam_ciz_stat_prisl/?_piref37_1204418_37_1204416_1204416.statse=200000000011&_piref37_1204418_37_1204416_1204416.stat=2000000000030&_piref37_1204418_37_1204416_1204416.send=send&_piref37_1204418_37_1204416_1204416.stat=2000000000091&_piref37_1204418_37_1204416_1204416.obdobi=B&_piref37_1204418_37_1204416_1204416.rok=2009&ok=Vyber

prodloužit. Na to, aby mohli právníka zaplatit si ale museli půjčit peníze od rodičů v Mongolsku, a tak se zadlužili. Aby nepobýval na území ČR nelegálně, byl nakonec muž nucen odjet zpátky do vlasti vlakem, ještě před zavedením programu dobrovolných návratů. (rozhovor č. 10)

Ekonomické důvody sice Mongoly do České republiky přivedly, jak je ale z uvedených příkladů patrné, lidé, vracející se v rámci dobrovolných návratů si domů žádné bohatství nepřivezou. V prvním případě pobýval pár v České republice tak krátkou dobu, že si nemohl vydělat ani na pokrytí nákladů spojených s příjezdem, ve druhém případě zase museli mladí manželé čelit problémům souvisejícím s legalitou pobytu, a tím, že chtěli v Čechách zůstat se dostali do ještě větší finanční tísně. Na otázku, zda by se chtěly v případě zlepšení ekonomické situace do ČR vrátit, odpověděly rezolutně obě ženy, že nikoliv. V Mongolsku prý teď možná práci najdou snadněji, byť hůře placenou. Na Českou republiku si každopádně nebudou odvážet dobré vzpomínky.

5. Mongolové z pohledu majoritní společnosti

Z pohledu značné části obyvatel Pardubic se Mongolové objevili ve městě jako blesk z čistého nebe. V běžném hovoru s lidmi z mého okolí se často objevila zmínka o náhlém výskytu Mongolů v centru Pardubic.

„...vůbec nevím, kde se tady tak rychle vzali, člověk jde po Třídě Míru a potkává jednoho Asiata za druhým“ (rozhovor č. 15)

Nutno podotknout, že původně lidé většinou nevěděli, odkud Asiáté pocházejí. Brzy se ale rozšířila zpráva o příchodu Mongolů do Pardubic. Většina z nich byla zaměstnána na dělnických pozicích, o které stejně nebyl mezi většinovým obyvatelstvem přílišný zájem. Nedalo se tedy říci, že někomu berou práci nebo představují nebezpečí z hlediska zapojení do organizovaného zločinu (jak se o tom často mluví v souvislosti s vietnamskou či ukrajinskou komunitou).

Typické pro Mongoly bylo, že hned začali být vidět. Ne v takovém smyslu jako vietnamští stánkaři ve svých prodejních centrech. Mongolové z podstaty své povahy mají tendence sdružovat se, a to nejlépe venku. Zvláště za slunečného počasí se na hlavní třídě, autobusových zastávkách i v obchodech začaly objevovat stále častěji bezstarostné skupinky Mongolů. Nejvíce se to projevovalo na jaře roku 2008, kdy člověk mohl potkat Mongoly ve městě doslova na každém kroku. Jak bylo řečeno,

skupina nebyla z pohledu majority nijak problémová a výskyt jejích členů nebyl přijat s nespokojeností či dokonce s odporem, spíše bych řekl s obecným úžasem, protože se v Pardubicích předtím zřejmě nikdy nestalo, aby se v ulicích pravidelně vyskytovalo tolik příslušníků cizího etnika pohromadě. V tomto byl jejich příchod do města opravdu specifický.

5.1. Dotazníky

Při zjišťování názoru obyvatel Pardubic na mongolskou menšinu bylo využito kromě rozhovorů i stručných dotazníků. Ty obsahovaly čtyři jednoduché uzavřené otázky:

- 1.) Jak vnímáte mongolskou menšinu v Pardubicích?
- 2.) Dokážete rozeznat Mongola (např. od Vietnamců nebo Číňanů)?
- 3.) Kde s Mongoly nejčastěji přijdete do styku?
- 4.) Znepokojil vás výskyt TBC ve Foxconnu?

1. Jak vnímáte mongolskou menšinu v Pardubicích?			2. Dokážete rozeznat Mongola? (např. od Vietnamců nebo Číňanů)		
Nevadí mi	Vadí mi	Nepřemýšlel jsem o tom	Ano	Ne	Nejsem si jist
52%	32%	16%	46%	18%	36%

3. Kde s Mongoly nejčastěji přijdete do styku?²⁴			4. Znepokojil Vás výskyt tuberkulózy ve Foxconnu?		
V zaměstnání	Na ulici, v MHD, v obchodě	Jinde	Ano, cítil(a) jsem se velmi znepokojen(a)	Nijak zvlášť	Vůbec ne
15%	74%	11%	56%	32%	12%

Cílem bylo zjistit, jak majorita smýšlí o této skupině (1), zda obyvatelé Pardubic vůbec dokážou identifikovat její příslušníky a kde se s nimi nejčastěji setkávají (2, 3). Poslední otázka byla zvolena z důvodu zjištění, zda se výskyt tuberkulózy promítl do případného negativního postoje vůči mongolské menšině (4). Celkem dotazník vyplnilo 50 osob, většina zvolená náhodným výběrem ve věku 14 – 75 let. Jedinou podmínkou bylo trvalé bydliště v Pardubicích.

Zhruba jedna třetina lidí (32%) v dotazníku uvedla, že jim mongolská menšina vadí, ale pouze 62,5% z nich si je jistých, že Mongola vůbec dokáže poznat. Z celkového počtu potom uvedlo 46% dotazovaných, že si je jisto, že Mongola pozná. Tato hodnota je ovšem poněkud zavádějící, protože v několika případech bylo zřejmé, že dotazovaný ztotožňuje označení Mongol a Asiat. Naprostá většina dotazovaných (74%) se, jak se dalo předpokládat s Mongoly nejčastěji setkává na ulici, v obchodech nebo v prostředcích městské hromadné dopravy.

56% dotazovaných uvedlo, že je výskyt TBC ve Foxconnu znepokojil. Do souvislosti, projevující se negativním postojem vůči mongolské menšině ho ovšem ve větší míře (43%) nedávali. Avšak lidé, kteří uvedli, že jim mongolská menšina vadí, ve většině případů (75%) odpověděli kladně i na otázku, týkající se výskytu tuberkulózy.

Z dotazníku i rozhovorů vyplynulo, že Mongolové majoritě spíše nevadí „...*mně vůbec nevadí, nemám s nimi problém, jsou čistotní, člověk ani neví, že jsou v autobuse. Kdo mně vadil, byli Rumuni nebo Moldavani, to byl vždycky hroznej bordel po nich.*“ (**rozhovor č. 16**) A pokud ano, tak se jedná spíše o principiální výhrady vůči všem Asiatům, nepodložené konkrétními výhradami. Například jedna z dotazovaných osob uvedla, že jí vadí, že v jejím sousedství bydlí velký počet Mongolů. Na otázku, co jí na tom vadí nejvíce nebyla schopná podat jasnou odpověď a vysvětlovala svou averzi slovy: „...*,je to prostě zvláštní pocit, necítím se dobře*“. Jak sama uvedla, stejně tak by jí ale vadilo, kdyby v jejím sousedství žili například Ukrajinci nebo Slováci. Takovýto postoj nelze označit jinak než xenofobií, o níž se zmiňuji o pár řádků níž.

5.2. Předsudky ze strany majority

Předsudky nemusí být vždy zatíženy negativním nádechem. Někdy se může jednat o celkem nevinné generalizace, poskytující mnohým ideálně rychlý náhled na svět. Takovou generalizací může být prohlášení typu – Češi jsou národem pivařů. Jedná se o celkem nevinné prohlášení, které nikomu z Čechů příliš neublíží. Pokud však

někoho začínáme hodnotit nebo dokonce odsuzovat na základě jednoho rysu, následkem čehož ho považují za méněcenného, začne generalizace ubližovat. (Šišková, 2001: 15)

Obyvatelé Pardubic si brzy přivykli na přítomnost Mongolů a neměli k nim přílišné výhrady. To se ovšem změnilo s prvním případem výskytu tuberkulózy u Mongolů, zaměstnaných ve Foxconnu. Informovaly o tom zřejmě všechny významné deníky i televizní stanice. Případ samotný začal v květnu, kdy onemocněla první zaměstnankyně Foxconnu. Pokračování na sebe nenechalo dlouho čekat a brzy se objevilo v podobě diagnózy tuberkulózy u šesti dalších Mongolů. V době největšího mediálního hřebu kolem výskytu TBC byla v očích veřejnosti, řečeno s nadsázkou, polovina Mongolů v Pardubicích nakažena tuberkulózou. Toto je ona zmiňovaná generalizace. Celkový počet nakažených tuberkulózou se zastavil na čísle 13. Nutno podotknout, že nejen u Mongolů. Navíc pouze ve dvou případech se jednalo o nakažlivou otevřenou formu tuberkulózy. Tímto samozřejmě nechci případ banalizovat. Každopádně se mezi pardubickou veřejností od té doby vytvořil prvek ostražitosti vůči mongolské menšině. Někteří pracovníci na dělnických pozicích z řad Čechů, díky tomu vůči Mongolům naprosto přehodnotili svůj vztah a z počáteční přízně či alespoň lhostejnosti se stala jasná nevraživost. *...Mongoly nesnáším, protože sem přitáhli tuberkulózu. Do styku s nimi přijdu jen v uzavřených prostorách, takže mám strach z nákazy. (rozhovor č. 17)*

Na jednu stranu je to pochopitelné, na stranu druhou ročně existují desítky dalších případů výskytu tuberkulózy mezi příslušníky majority, jimž ovšem není věnována taková pozornost, a proto tato skutečnost veřejností víceméně nepozorovaně prošumí.

Další, ne už tak negativní, ovšem velmi populární předsudek je ten, že Mongolové do Pardubic přijeli rovnou ze stepi, ze své jurty. Člověka nejvíc překvapí, že takový názor panuje i ve státních institucích, které s Mongoly pracují. Ve skutečnosti naprostá většina členů mongolské menšiny v Pardubicích pochází z Ulánbátaru, který je asi desetkrát větší než Pardubice, to samo o sobě sice nesvědčí o vyspělosti, ale aspoň částečně vyvrací mýty typu – „Mongolové nevědí co je to automobil nebo počítač“ a „v Mongolsku se stále jezdí jen na koních a velbloudech“. Tyto a podobné výroky zaznívaly i z úst českých dětí ve věku kolem třinácti let při veřejné diskusi s mongolskou dívkou, jež byla zaměřena na seznámení školáků s životem Mongolů v Pardubicích. U dětí však takovýto přístup lze vysvětlit spíše nevzdělaností, než předsudečným chováním.

Xenofobie je „*postoj, jehož jádrem je nedůvěra k odlišnostem, odchylkám*“ (Alan In Šišková, 1998: 10) Tento postoj sílí, jestliže je zaměřen proti někomu, kdo je na první pohled skutečně odlišný, například etnicky, jako příslušníci mongolské menšiny v Pardubicích. Mongolští respondenti často označovali Čechy za opatrnější k cizincům a poněkud podezřívavé. Zajímavé srovnání zaznělo z úst respondenta, který má zkušenost i s pobytem v Rusku: „*Ve srovnání s Ruskem jsou tady lidi víc podezřívavý, opatrný k cizincům, nejsou moc ochotný a tak. Třeba v Rusku se na nádraží zeptáš člověka na cestu, nebo kolik je hodin a on ti rád pomůže, tady tě pošlou do háje*“ **(rozhovor č. 4)** Češi skutečně ještě nejsou příliš zvyklí na cizince (jasně identifikovatelné). Na druhou stranu se většinou jedná o prostou zvědavost, samotným Mongolům to většinou příliš nevadí. „*Myslím si, že by bylo dobré, kdyby byl přístup všech lidí stejný, podle toho jak žijí, jak pracují. Když jdu po ulici, nebo s přítelem do hospody, tak na mě taky lidé zírají, ale mně to nevadí, protože jsem se sebou spokojená, vím, že mám asijské rysy, ale na tom přece nezáleží, vím, že nedělám nic špatného, a proto mi ty reakce nevadí*“ **(rozhovor č. 1)**

Uvedené projevy ještě nejsou xenofobií v pravém slova smyslu. Někdy ale skutečně dochází k diskriminaci na základě fyziognomické odlišnosti, jak dokládá následující zkušenost mongolské dívky při vstupu na pardubickou diskotéku: „*Stalo se mi, že mě nechtěli pustit do Klece, že tam prý Vietnamce nechtějí, že dělají bordel, tak jsem jim řekla, že jsem Mongolka, ale stejně mě tam nechtěli pustit. Musela jsem jít ven a zavolat svojí české kamarádce a teprve s ní mě tam pustili.*“ **(rozhovor č. 5)**

Také se stává, že do kavárny odmítnou vpustit skupinku Mongolů, svědek jedné takové události, shodou okolností také mongolského původu, ale vyjádřil přesvědčení, že se tak stalo nikoliv na základě etnické odlišnosti, ale prostě jen kvůli jejich příliš hlučnému chování. To mimo jiné dokazuje, že sami Mongolové zatím rasismus ve výraznější míře ze strany Čechů nevnímají. To ale neznamená, že by neexistoval vůbec a je docela možné, že čím déle potrvá současná napjatá situace, způsobená ekonomickou krizí, tím častěji se začnou mezi příslušníky majoritní společnosti vyskytovat xenofobní nálady.

6. Závěr

Mongolové do České republiky začali přijíždět ve velkém počtu v průběhu posledních dvou let. Vedla je k tomu zejména nespokojenost s ekonomickou situací ve své zemi. Byli ochotni za cestu vynaložit značné finanční prostředky, mnohdy za cenu ztráty většiny svého majetku, což dokazuje, že jejich motivace dostat se do Evropy byla skutečně velmi silná. Bohužel se v mnoha případech, díky své důvěřivosti stali oběťmi různých zprostředkovatelů práce, jejichž činnost nebyla ze strany státu dostatečně kontrolována. Dalo by se tedy říct, že se do jisté míry stali i obětí nevyhovující imigrační politiky České republiky.

V Pardubicích, průmyslovém centru východních Čech, se velmi rychle vytvořila početná mongolská menšina, v době největšího rozmachu čítající až 2000 osob. Většina z těchto lidí byla zaměstnána v místním podniku Foxconn. Mongolové se od začátku nedrželi v uzavřené komunitě, ale naopak byli k vidění roztroušení ve skupinkách po celém městě. Také v souvislosti s bydlením se nesoustřeďují na jednom místě, na ubytovně, ale raději volí variantu pronájmů bytů. Tím se více začleňují do běžného života. Proces sociální adaptace probíhá tedy poměrně snadno. Špatné časy začali Mongolové zažívat ve třetím čtvrtletí minulého roku, kdy přestaly velké firmy přijímat zaměstnance a zanedlouho potom dokonce přešly na snižování stavů. Prvními na řadě byli cizinci, v mnoha případech právě Mongolové. Na konci roku 2008 už začala být situace kritická, jelikož se naplnily obavy z dopadu hospodářské krize, jež měla za následek hromadné propouštění zaměstnanců a vysoký nárůst nezaměstnanosti.

Vzhledem k tomu, že legální pobyt Mongolů přímo závisí na tom, zda mají zaměstnání, znamená pro ně jeho ztráta zároveň ukončení účelu pobytu, pokud si ve stanovené dvouměsíční lhůtě nedokáží najít zaměstnání jiné. To je ovšem prakticky nemožné, protože vysoká nezaměstnanost má za následek větší poptávku po práci ze strany příslušníků majority, a to i po takové, kterou by dříve nebyli ochotni vykonávat. Zaměstnavatelé potom raději přijmou na volné místo Čecha, případně občana EU.

Život v permanentní nejistotě, zda přijdou o práci a budou tedy nuceni, často s dluhy, odjet zpět do vlasti (anebo přejít do ilegality), se projevuje hlavně v otázce jazykové adaptace. Proto Mongolové často nepocítují potřebu učit se česky, když neví, na čem jsou. Předpoklady k tomu, aby se česky naučili poměrně rychle, však mají. To dokazují nejen výsledky mongolských dětí na pardubických základních školách či popisovaném jazykově-vzdělávacím kurzu, ale i dospělých, kteří se česky rozhodli učit

ještě v době, kdy nehrozily výpovědi. Tito lidé se česky učí dál, protože by v České republice chtěli zůstat. Ani integrační politika ČR jim v tomto snažení nepodává pomocnou ruku a úřady nijak nerozlišují mezi přistěhovalci, kteří zde chtějí zůstat a projevují snahy o integraci a těmi, kteří si přijeli do Čech jenom vydělat a měli od začátku v plánu se zase brzy vrátit do vlasti.. Jakmile se ocitnou bez zaměstnání a vyprší jim ochranná lhůta, musejí domů.

Alespoň částečným východiskem ze stávající bezútěšné situace mongolských imigrantů, ale i dalších cizinců, se jeví řešení Ministerstva vnitra v podobě programu dobrovolných návratů. Toto opatření ale není úplně dostačující a univerzální řešení ve všech případech a pouze dokládá nepřípravenost českých úřadů v otázkách přistěhovalecké politiky.

Neočekávaný vývoj situace přistěhovalců po hospodářské krizi bude mít snad alespoň za následek zviditelnění této problematiky, díky čemuž by se jí mohly začít podrobněji věnovat příslušné orgány. A to nejen na celostátní úrovni, ale také v jednotlivých regionech. V Pardubicích, ve městě s jedním z největších počtů cizinců v České republice totiž dodnes chybí kvalifikovaná osoba, která by tuto problematiku měla na starosti.

7. Použitá literatura

GROLLOVÁ, Ivana, ZIKMUNDOVÁ, Veronika. *Mongolové - pravnucci Čingischána*. Praha: Triton, 2000. 231 s., ISBN 80-7254-079-3

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. 272 s., ISBN 978-80-7254-925-2

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s., ISBN 80-7367-040-2

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice : My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha : Portál, 2001. 200 s., ISBN 80-7178-648-9

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. 288 s., ISBN 80-7178-535-0

BAUMAN, Zygmunt. *Myslet sociologicky : netradiční uvedení do sociologie*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 249 s., ISBN 80-85850-90-7

BARŠA, Pavel, BARŠOVÁ, Andrea. *Přistěhovalectví a liberální stát : Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2005. 308 s., ISBN 80-210-3875-6

SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci : Esej o multietnické společnosti*. Praha : Dokořán, 2005. 134 s., ISBN 80-7363-022-2

Velký sociologický slovník. Praha : Karolinum, 1996. 2 sv. (747, 878 s.), ISBN 80-7184-311-3

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha : Portál, 1998. 208 s. ISBN 80-7178-285-8

Další použité zdroje

OBERFALZEROVÁ, Alena. Quo vadis, Mongolsko?. *Literárky v síti* [online]. 2008, č. 2008-40 [cit. 2009-01-24]. Dostupný z WWW:
<<http://www.literarky.cz/?p=clanek&id=5872>>

KORDÍKOVÁ, Daniela. Rexona Mongoly nezradí, a my?. *Literárky v síti* [online]. 2008, č. 2008-40 [cit. 2009-01-24]. Dostupný z WWW:
<<http://www.literarky.cz/?p=clanek&id=5861>>

Wikipedia [online]. 2002-2009 , 28. 2. 2009 [cit. 2009-01-30]. Dostupný z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pardubice>>

Relevantní internetové odkazy

<http://www.mpsv.cz/> - ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

<http://www.mvcr.cz/> - ministerstvo vnitra ČR

<http://www.cizinci.cz/> - stránky o integraci cizinců

<http://www.migraceonline.cz/> - stránky o problematice migrace

<http://old.mzv.cz/wwwo/?amb=82> – velvyslanectví ČR v Mongolsku

<http://www.mostlp.org/> - Most pro lidská práva

<http://www.spm.chytry.cz/> - Společnost přátel Mongolska